

Pojęcia kluczowe:

niedozwolone postanowienia umowne, termin przedawnienia, kara umowna, roboty budowlane, zwłoka, prowizja, pożyczka, wymagalność, odroczenie terminu spełnienia świadczenia, zasada swobody umów, ugoda, cło, rozdzielność majątkowa, umowa kredytu, wypowiedzenie umowy, prawo międzyczasowe

Najnowsze orzecznictwo

*Dominika Mróz-Krysta, Piotr Olechowski, Jerzy Pisuliński
redakcja naukowa Jerzy Pisuliński*

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO W SPRAWACH CYWILNYCH

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych składa się z dwóch części. W części pierwszej zostały krótko omówione cztery uchwały Sądu Najwyższego dotyczące: początku biegu terminu przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot części opłat nienależnie pobranych przez ubezpieczyciela w umowie ubezpieczenia na życie, dopuszczalności zastrzeżenia kary umownej od wierzyciela za niewykonanie czynności, bez której świadczenie dłużnika w umowie o roboty budowlane nie może być spełnione, dopuszczalności zastrzeżenia kary umownej bez ustalenia jej maksymalnej wysokości, kontroli postanowień umowy określających wysokość prowizji, stanowiącej wynagrodzenie z tytułu udzielenia pożyczki. W drugiej części przeglądu zostały zamieszczone komentarze do trzech orzeczeń Sądu Najwyższego: uchwały rozstrzygającej problem dopuszczalności modyfikacji terminu spełnienia świadczenia po rozpoczęciu biegu terminu przedawnienia; wyroku w sprawie żądania zniesienia wspólności majątkowej małżeńskiej w celu umożliwienia dochodzenia należności z tytułu cła i podatku VAT; wyroku, w którym oceniono skuteczność wypowiedzenia umowy kredytu w razie niezachowania wymagań określonych w art. 75c Prawa bankowego.

1. NAJNOWSZE ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

1.1. POCZĄTEK BIEGU TERMINU PRZEDAWNANIA ROSZCZEŃ KONSUMENTA WZGLĘDEM PRZEDSIĘBIORCY STOSUJĄCEGO NIEDOZWOLONE POSTANOWIENIA UMOWNE

Uchwała Sądu Najwyższego z 13.01.2022 r. (III CZP 61/22)¹

Początek biegu terminu przedawnienia roszczenia konsumenta będącego ubezpieczonym lub ubezpieczającym z tytułu zwrotu świadczenia nienależnego, związanego z pobraniem przez ubezpieczyciela w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym opłat niestanowiących kosztów udzielonej ochrony ubezpieczeniowej, na podstawie niedozwolonych postanowień umownych (art. 385¹ Kodeksu cywilnego²), nie może rozpocząć się zanim konsument dowiedział się lub, rozsądnie rzecz ujmując, powinien dowiedzieć się o niedozwolonym charakterze postanowienia.

Komentowana uchwała zapadła w odpowiedzi na pytanie prawne zadane Sądowi Najwyższemu, „czy początek biegu terminu przedawnienia roszczenia konsumenta będącego ubezpieczonym lub ubezpieczającym z tytułu zwrotu świadczenia nienależnego, związanego z pobraniem przez ubezpieczyciela w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym opłat nie stanowiących kosztów udzielonej ochrony ubezpieczeniowej, na podstawie niedozwolonych (abuzyjnych) postanowień umownych (art. 385¹ k.c.), rozpoczyna się zgodnie z art. 120 § 1 k.c. od dnia pobrania przez ubezpieczyciela tych opłat, czy najwcześniej od chwili rozwiązania lub wypowiedzenia wskazanej umowy?”. Oznacza to, że pytanie prawne dotyczy sytuacji pobrania przez ubezpieczyciela od konsumenta (ubezpieczonego/ubezpieczającego) nienależnej opłaty związanej z umową ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (w skrócie UFK, popularnie zwaną również polisolokatą) i sprowadza się do określenia momentu, w którym rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia roszczeń konsumenta o zwrot nienależnie pobranych środków.

W pierwszej kolejności należy zaznaczyć, że uchwała dotyczy roszczeń o zwrot nienależytego świadczenia powstałych wskutek zamieszczenia we wzorcu umownym przez przedsiębiorcę niedozwolonych postanowień, a nie ewentualnych roszczeń wynikających z wykonania bezwzględnie nieważnej czynności prawnej. Sąd Najwyższy podjął uchwałę, która jest zgodna z niedawnym wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z 22.04.2021 r. *LH v. Profi Credit Slovakia s.r.o.*³ Trybunał Sprawiedliwości w tym

¹ Uchwała SN z 13.01.2022 r. (III CZP 61/22), Legalis nr 2657900.

² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740), dalej k.c.

³ Wyrok TSUE z 22.04.2021 r. w sprawie C-485/19, *LH v. Profi Credit Slovakia s.r.o.*, ECLI:EU:C:2021:313.

orzeczeniu stwierdził, że zasada skuteczności prawa Unii Europejskiej stoi na przeszkodzie regulacjom krajowym, które wiążą rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia z chwilą nienależnego uiszczenia środków przez konsumenta. Innymi słowy, termin przedawnienia roszczeń konsumenta wobec przedsiębiorcy nie może rozpocząć swojego biegu, jeżeli konsument nie wie i rozsądnie rzecz ujmując, nie mógł się dowiedzieć, że przedsiębiorca stosował klauzule niedozwolone. Uzasadnieniem dla takiego stanowiska jest konieczność zapewnienia konsumentowi możliwości skorzystania z uprawnień⁴, jakie przyznaje mu prawo Unii⁵. Jak się twierdzi, tylko takie podejście pozwala na urzeczywistnienie ochrony przysługujących konsumentowi praw⁶.

Praktyczny wydźwięk omawianej uchwały ma szersze znaczenie, może bowiem mieć zastosowanie także do roszczeń restytucyjnych z nieważnych (w wyniku zastosowania niedozwolonych postanowień) umów o kredyty frankowe. Z jednej strony uchwała literalnie dotyczy rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia roszczeń konsumentów wobec przedsiębiorców. Z drugiej strony rodzi się pytanie, czy przedstawiony sposób liczenia początku biegu terminu przedawnienia roszczeń konsumenta wpływa na określenie początku biegu terminu przedawnienia roszczeń przedsiębiorcy. Należy również zauważyć, że w przypadku, gdy przedsiębiorca jest nadal związany niedozwolonym postanowieniem (w przeciwieństwie do konsumenta – art. 385¹ § 1 k.c.), to przedsiębiorca nie ma podstaw żądać zwrotu spełnionego przez siebie świadczenia. Takie roszczenie nie powstaje, co skutkuje tym, że również termin biegu przedawnienia roszczenia nie mógł się rozpocząć.

Do tej pory w ramach omawianego zagadnienia powoływano się na stanowisko zajęte przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów SN z 7.05.2021 r.⁷, z której wynikało, że ze względu na przyznaną konsumentowi możliwość podjęcia wiążącej decyzji co do uchylenia bezskuteczności niedozwolonego postanowienia należy uznać, iż co do zasady termin przedawnienia tych roszczeń może rozpocząć bieg dopiero po podjęciu przez konsumenta wiążącej decyzji w tym względzie⁸. Komentowana uchwała zmienia chwilę, która decyduje o początku biegu terminu przedawnienia roszczeń konsumenta względem przedsiębiorcy stosującego niedozwolone postanowienia umowne. Wynika z niej, że rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia nie jest powiąza-

⁴ Przynajmniej w zakresie uprawnień wynikających z dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. L 1993/95, s. 29).

⁵ Wyrok TSUE z 22.04.2021 r. w sprawie C-485/19, *LH v. Profi Credit Slovakia s.r.o.*, ECLI:EU:C:2021:313, pkt 60; zob. wyrok TSUE z 5.03.2020 r. w sprawie C-679/19, *OPR-Finance s.r.o. v. GK*, EU:C:2020:167, pkt 22.

⁶ Zob. https://www.prawo.pl/biznes/uchwala-o-polisolokatach-ma-wplyw-na-frankowiczow,513130.html?utm_source=Eloqua&utm_content=WKPL_MSG_NSL_NRPiA-02-02- (dostęp: 18.04.2022 r.).

⁷ Uchwała składu 7 sędziów SN z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21), Legalis nr 2563899.

⁸ Wyrok SN z 11.12.2019 r. (V CSK 382/18), Legalis nr 2277328; uchwała SN z 16.02.2021 r. (III CZP 11/20), Legalis nr 2532281.

ne z momentem wyrażenia przez konsumenta wiążącej decyzji (poprzedzonej należywym poinformowaniem konsumenta o konsekwencjach abuzywności klauzuli), tylko z chwilą, kiedy konsument dowiedział się lub rozsądnie rzecz ujmując, mógł się dowiedzieć o niedozwolonym postanowieniu umownym. Oznacza to, że termin przedawnienia może na przykład rozpocząć swój bieg, gdy konsument wniesie pozew kwestionujący postanowienia umowy. Już w tym momencie będzie można stwierdzić, że konsument wiedział o niedozwolonym postanowieniu umownym. Należy także zwrócić uwagę, że komentowana uchwała przesądza, że przedsiębiorca popada w opóźnienie, jeśli niezwłocznie po wezwaniu nie zwraca świadczenia konsumentowi, a nie dopiero z chwilą podjęcia przez konsumenta wiążącej decyzji co do uchylenia bezskuteczności niedozwolonego postanowienia czy zaakceptowania konsekwencji nieważności umowy.

Uzasadnienie do uchwały nie zostało jeszcze opublikowane.

PO

1.2. DOPUSZCZALNOŚĆ ZASTRZEŻENIA KARY UMOWNEJ ZA NIENALEŻYTE WYKONANIE PRZEZ WIERZycIELA OBOWIĄZKÓW, BEZ KTÓRYCH ŚWIADCZENIE DŁUŻNIKA NIE MOŻE BYĆ SPELNIONE BEZ OKREŚLENIA JEJ KWOTY MAKSYMALNEJ

Uchwała Sądu Najwyższego z 9.12.2021 r. (III CZP 26/21)⁹

Dopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej na wypadek niewykonania albo nienależytego wykonania przez wierzyciela czynności, bez której świadczenie dłużnika w umowie o roboty budowlane nie może być spełnione. Maksymalna wysokość kary umownej nie musi być wyrażona w kwocie pieniężnej; wystarczy, że można ją oznaczyć na podstawie umowy i w świetle okoliczności sprawy.

Komentowana uchwała zapadła w odpowiedzi na pytania prawne zadane Sądowi Najwyższemu „1. Czy w granicach swobody kontraktowania (art. 353¹ k.c.) dopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej za nienależyte wykonanie przez wierzyciela obowiązków wynikających z umowy o roboty budowlane, obejmujących czynności związane z przygotowaniem robót, w postaci określonego procenta wynagrodzenia umownego za każdy dzień zwłoki bez określenia kwoty maksymalnej kary umownej, 2. czy stosowany w drodze analogii art. 484 § 2 k.c. może stanowić podstawę prawną miarkowania wierzycielskiej kary umownej?”.

Omawiana uchwała Sądu Najwyższego odnosi się do dwóch kwestii. Z jednej strony stwierdza dopuszczalność zastrzeżenia kary umownej na wypadek niewykonania albo nienależytego wykonania przez wierzyciela czynności, bez

⁹ Uchwała SN z 9.12.2022 r. (III CZP 26/21), Legalis nr 2637762.

której świadczenie dłużnika w umowie o roboty budowlane nie może być spełnione. Natomiast drugim aspektem uchwały jest przesądzenie, że maksymalna wysokość kary umownej nie musi być wyrażona w kwocie pieniężnej. Wystarczy bowiem, że można ją oznaczyć na podstawie umowy i w świetle okoliczności sprawy.

Odnosząc się do pierwszej kwestii, należy zaznaczyć, że w tym zakresie w literaturze pojawiały się odmienne stanowiska. Zauważano, że systematyka Kodeksu cywilnego, jak i stylizacja art. 483 § 2 k.c. wskazują na możliwość zastrzeżenia kary umownej tylko na wypadek naruszenia obowiązków ciążących na dłużniku. Z tego rozumowania wywodzono, że zastrzeżenie powinności zapłaty „określonej sumy” na wypadek naruszenia zobowiązania przez wierzyciela nie będzie mogło być traktowane jako kara umowna¹⁰. Z drugiej strony twierdzi się, że kara umowna może być zastrzegana także za naruszenie zobowiązania przez wierzyciela, które na przykład polega na naruszeniu obowiązku współdziałania z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania¹¹.

W prezentowanej uchwale Sąd Najwyższy opowiada się za dopuszczalnością zastrzeżenia kary umownej również w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków przez wierzyciela, jednakże tylko takich, bez których świadczenie dłużnika nie może być spełnione. Zestawienie zadanego pytania prawnego i uchwały Sądu Najwyższego może skłaniać do wniosku, że nie jest dopuszczalne zastrzeżenie kary umownej od wierzyciela w przypadku naruszenia przez niego zobowiązania, które jednak nie jest na tyle poważne, aby prowadziło do stanu, w którym nie jest możliwe spełnienie świadczenia przez dłużnika. Zgodnie z drugą częścią uchwały Sądu Najwyższego maksymalna wysokość kary umownej nie musi być wyrażona w kwocie pieniężnej, lecz wystarczy możliwość jej oznaczenia na podstawie umowy i w świetle okoliczności sprawy.

W powyższym stanowisku można zauważyć dwa aspekty warte podkreślenia.

Po pierwsze, Sąd Najwyższy potwierdza, że instytucja kary umownej w polskim systemie prawa cywilnego wpisuje się w nurt kontynentalnych systemów prawa cywilnego, które nie dyskwalifikują z góry kar penalnych¹². Uzasadnieniem dla takiego twierdzenia jest wyrażona w art. 353¹ k.c. zasada swobody umów, z której także wynika, że dopuszczalne jest nieograniczone żadnym limitem dowolne kształtowanie wysokości kary umownej. Dodatkowym *ratio* dla

¹⁰ K. Zagrobelny (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 483, nb 4–5. Zob. także K. Zagrobelny, *O wierzycielskiej karze umownej* (w:) *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Warszawa 2018, s. 1335.

¹¹ W. Borysiak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda (seria), W. Borysiak (tom), Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 483, nb 9; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 9.08.2006 r. (I ACa 200/06), „Orzecznictwo Sądów Gospodarczych” 2007/9, poz. 99; wyrok SN z 17.05.1968 r. (I CR 116/68), OSNCP 1969/7–8, poz. 136.

¹² M. Wilejczyk, *O szkodliwości wysokich kar umownych*, „Państwo i Prawo” 2022/1, s. 28.

takiego stanowiska jest kompetencja sądu cywilnego do obniżenia zastrzeżonej przez strony kary umownej, jeśli jej wysokość jest rażąco wygórowana lub zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane (art. 484 § 2 k.c.).

Po drugie, Sąd Najwyższy podkreśla jednak, że mimo tego, iż kwota kary umownej może być dowolnie wysoka, to jednak musi być określona chociaż w taki sposób, aby można ją było oznaczyć na podstawie umowy i w świetle okoliczności sprawy.

Dodatkowo Sąd Najwyższy *expressis verbis* stwierdza, że kara umowna nie musi być wyrażona w kwocie pieniężnej. Wydaje się, że komentowana uchwała nie jest całkowicie zbieżna z wcześniejszym orzecznictwem i poglądami doktryny¹³. Taki wniosek między innymi wypływa przykładowo z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z 8.02.2007 r. (I CSK 420/06), w którym to wyrażono następujący pogląd: „sformułowanie art. 483 § 1 k.c. dopuszczające zastrzeżenie kary umownej w «określonej sumie» w sposób jednoznaczny prowadzi do wniosku, że kara ta powinna być w chwili zastrzegania wyrażona kwotowo. Dopuszczalne byłoby posłużenie się innymi miernikami wysokości, np. ułamkiem wartości rzeczy albo ułamkiem innej sumy (wartości kontraktu), jeżeli ustalenie kwoty byłoby tylko czynnością arytmetyczną”. Sąd Najwyższy w powyższym wywodzie przyjmował, że cechą konstytuującą instytucję kary umownej jest możliwość określenia jej kwotowo, jednakże bez konieczności ustalenia jej maksymalnej wysokości w sposób definitywny. Na gruncie komentowanej uchwały sytuacja nie jest tożsama, ponieważ Sąd Najwyższy stwierdza, że dla ustalenia, czy mamy do czynienia z karą umowną, wystarczy jedynie, aby można ją było oznaczyć na podstawie umowy i w świetle okoliczności sprawy.

Uzasadnienie do uchwały nie zostało jeszcze opublikowane.

PO

1.3. DOPUSZCZALNOŚĆ ZASTRZEŻENIA KARY UMOWNEJ W POSTACI PROCENTU UMÓWIONEGO WYNAGRODZENIA ZA KAŻDY DZIEŃ ZWŁOKI

Uchwała Sądu Najwyższego z 9.12.2021 r. (III CZP 16/21)¹⁴

Dopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej za zwłokę w wykonaniu zobowiązania w postaci określonego procentu ustalonego wynagrodzenia umownego za każdy dzień zwłoki, nawet jeżeli nie określono końcowego terminu naliczania kary umownej ani jej kwoty maksymalnej.

Komentowana uchwała zapadła w odpowiedzi na pytanie prawne zadane Sądowi Najwyższemu przez Sąd Okręgowy w Ł. „czy ważne i dopuszczalne jest zastrzeżenie na podstawie art. 483 § 1 k.c. kary umownej w postaci określonego

¹³ Uzasadnienie wyroku SN z 8.02.2007 r. (I CSK 420/06), Legalis nr 158031; wyrok SN z 22.10.2015 r. (IV CSK 687/14), Legalis nr 1381865; W. Borysiak (w.): *Kodeks...*, komentarz do art. 483, nb 65.

¹⁴ Uchwała SN z 9.12.2021 r. (III CZP 16/21), Legalis nr 2637760.

procentu wynagrodzenia umownego za każdy dzień zwłoki bez określenia końcowego terminu naliczenia kary umownej ani jej kwoty maksymalnej?”.

W stanie faktycznym sprawy strony zawarły umowę, w której zamieściły postanowienie, zgodnie z którym pozwana zobowiązała się zapłacić powódce karę umowną za zwłokę w wykonaniu przedmiotu umowy w wysokości 2% „wynagrodzenia brutto wartości umowy” za każdy dzień zwłoki. Sąd rejonowy oddalił powództwo i stanął na stanowisku, że postanowienie zastrzegające karę umowną jest bezwzględnie nieważne, ponieważ niemożliwe jest zastrzeżenie kary umownej bez określenia terminu końcowego jej naliczania ani kwoty maksymalnej. Oznacza to, że takie ukształtowanie kary umownej nie spełnia wymagania określenia kwoty kary przewidzianego w art. 483 § 1 k.c. Sąd Okręgowy w Ł., rozpoznając apelację powódki, powziął natomiast wątpliwość, którą przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu w zagadnieniu prawnym.

Uchwała ta zasługuje na uwagę ze względu na przedmiot, którego dotyczy (znaczenie instytucji kary umownej w obrocie) oraz ze względu na poczynione przez Sąd Najwyższy ustalenia.

Na początku Sąd Najwyższy zauważył, że wyrok Sądu Najwyższego z 22.10.2015 r.¹⁵, który stał się podstawą dla orzeczenia sądu rejonowego, znalazł odzwierciedlenie także w licznych orzeczeniach sądów powszechnych. W przywołanym wyroku Sąd Najwyższy uznał, że nieokreślenie w umowie końcowego terminu naliczania kar umownych ani ich kwoty maksymalnej nie spełnia należącego do istoty kary umownej wymagania wynikającego z art. 483 § 1 k.c., gdyż prowadzi do obciążenia zobowiązanego przez nieokreślony czas, a więc w istocie tworzy zobowiązanie wieczne, niekończące się. Natomiast w uzasadnieniu komentowanej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że zasada swobody umów nakazuje przyjąć dopuszczalność uzgodnionych przez strony postanowień umowy, chyba że istnieją przesłanki negatywne wymienione w art. 353¹ k.c. Zauważył on również, że nie ma ogólnego przepisu, który wprost zakazywałby zastrzegania kary umownej bez określenia jej maksymalnej wysokości. Jedynie w art. 436 pkt 3 Prawa zamówień publicznych¹⁶ można odnaleźć taki przepis, który stanowi, że umowa powinna określać „łączną maksymalną wysokość kar umownych, których mogą dochodzić strony”. Co istotne jednak, art. 436 pkt 3 p.z.p. jest normą szczególną na tle całości systemu prawnego, gdyż w przeciwnym wypadku jego wejście w życie w dniu 1.01.2021 r. byłoby irracjonalne.

Sąd Najwyższy zauważył także, że na gruncie art. 483 § 1 k.c. mogą pojawić się wątpliwości, czy zastrzeżenie kary umownej w postaci określonego procentu wynagrodzenia umownego za każdy dzień zwłoki bez określenia końcowego terminu naliczenia kary umownej oraz jej kwoty maksymalnej może być uznane za zastrzeżenie „określonej sumy”. Jednakże w tym zakresie Sąd Najwyższy

¹⁵ Wyrok SN z 22.10.2015 r. (IV CSK 687/14), Legalis nr 1381865.

¹⁶ Ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1129), dalej p.z.p.

podkreślił, że w bogatym orzecznictwie¹⁷ ugruntowane jest stanowisko, iż określenie sumy stanowiącej karę umowną nie musi polegać na wskazaniu konkretnej kwoty, ale wystarczające jest oznaczenie podstaw do jej obliczenia przez strony i sąd rozpoznający spór. Zaznaczono, że aprobowana jest zasadnicza linia orzecznicza ukształtowana w szeregu wymienionych wyroków, co oznacza, że postanowienia umowne będące przedmiotem przedstawionego zagadnienia prawnego są dopuszczalne w rozumieniu art. 483 § 1 k.c.

Wynika z tego wnioski, że skoro wystarczające jest określenie kary przez oznaczenie (procentowe lub wprost) należnej kwoty za każdy dzień zwłoki, to za wystarczające musi zostać uznane także takie określenie, które nie jest ograniczone terminem końcowym naliczania kary lub jej kwotą maksymalną.

Sąd Najwyższy zwrócił również uwagę, że nie podziela stanowiska przedstawionego w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 2.10.2015 r. (IV CSK 687/14), zgodnie z którym kara umowna za zwłokę nieograniczona terminem końcowym lub maksymalną wysokością jest niedopuszczalna, gdyż stanowiłaby zobowiązanie wieczyste. Sąd Najwyższy dalej skonstatował, że zobowiązanie do zapłaty kary umownej ukształtowane tak jak w rozpatrywanej sprawie należy uznać za zobowiązanie ciągłe, ponieważ rozmiar świadczenia zwiększa się z upływem czasu. Sytuacja jest identyczna, jak w przypadku zobowiązania do zapłaty odsetek w razie opóźnienia ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, które nie może wygasnąć w drodze wypowiedzenia, ponieważ godziłoby to w sens istnienia zobowiązania (art. 365¹ k.c. nie znajduje zastosowania, gdyż nie mamy do czynienia z zobowiązaniem bezterminowym w rozumieniu tego przepisu).

Co istotne, brak możliwości wypowiedzenia nie jest sprzeczny z naturą stosunku zobowiązaniowego, gdyż dłużnik może zakończyć stan opóźnienia, spełniając świadczenie główne. Powyższą uwagę należy także odnieść do omawianego postanowienia dotyczącego kary umownej, które jest oparte na analogicznej konstrukcji prawnej. Dodatkowo zostało podkreślone, że w obowiązującym systemie prawnym nie ma zasady, zgodnie z którą dłużnik zaciągający zobowiązanie musi z góry znać maksymalny rozmiar odpowiedzialności z tytułu jej niewykonania. Implikuje to wniosek, że nieuprawnione jest twierdzenie, jakoby przez wzgląd na ochronę dłużnika zastrzeżenie kary umownej w postaci uzgodnionej kwoty za każdy dzień zwłoki bez określenia jej maksymalnej wysokości jest niedopuszczalne. Sąd Najwyższy podniósł również, że właściwym instrumentem łagodzenia skutków zastrzeżenia nadmiernie wygórowanej kary umownej jest instytucja miarkowania kary.

¹⁷ Wyrok SN z 20.05.1998 r. (I CKN 671/97), Legalis nr 124539; wyrok SN z 8.02.2007 r. (I CSK 420/06), Legalis nr 158031; wyrok SN z 6.02.2008 r. (II CSK 428/07), Legalis nr 124554; wyrok SN z 15.11.2012 r. (V CSK 515/11), Legalis nr 577259; wyrok SN z 2.06.2016 r. (I CSK 506/15), Legalis nr 1482482; wyrok SN z 28.06.2017 r. (IV CSK 525/16), Legalis nr 1715227; wyrok SN z 23.01.2019 r. (I CSK 712/17), Legalis nr 1874465; wyrok SN z 3.10.2019 r. (I CSK 280/18), Legalis nr 2256761.

Przechodząc do oceny komentowanej uchwały i jej wpływu na praktykę, należy zaznaczyć kilka kwestii.

W doktrynie podaje się szereg argumentów przeciwko dopuszczaniu zastrzegania kar umownych, które nie tylko mają pokryć szkody, lecz również stanowić istotną nadwyżkę dla wierzyciela. Oczywiście jest, że komentowana uchwała nie odnosi się wprost do tego problemu, ponieważ stanowi tylko o braku konieczności oznaczenia w umowie końcowego terminu naliczania kary umownej czy też jej kwoty maksymalnej, co nie musi bezpośrednio prowadzić do jej ukształtowania w sposób niewspółmierny do faktycznie poniesionej szkody. Jednakże stanowisko wyrażone w uchwale wpływa pośrednio na możliwość kształtowania wysokości kar umownych. Warto zauważyć, że wysokie kary umowne, które w związku z tym nie spełniają tylko funkcji kompensacyjnej, ale również penalną, mogą prowadzić do wielu niepożądanych konsekwencji. Jak twierdzi się w literaturze, takie kary umowne są niesprawiedliwe, ponieważ brak tu należytej odpłaty dla drugiej strony, która godzi się na jej zastrzeżenie w umowie¹⁸. Ponadto w typowych sytuacjach obserwuje się ich narzucanie przez podmioty silniejsze ekonomicznie¹⁹. Co więcej, wysokie kary umowne prowadzą do przetrzucania całego ryzyka na jedną stronę w sytuacji naruszenia zobowiązania²⁰.

Można ostrożnie zauważyć, że takie ukształtowanie tej instytucji prowadziło by do podważenia sensu stosunku zobowiązaniowego, w którym z istoty rzeczy strony ponoszą ryzyko kontraktowe w związku z jego zawarciem. W systemie prawa prywatnego nawet podmioty, które zawodowo zajmują się zarządzaniem ryzykiem (np. ubezpieczyciele), ponoszą odpowiedzialność odszkodowawczą, która nie może prowadzić do wzbogacenia ubezpieczonego²¹. Warto nadmienić, że także skutki ekonomiczne takiej alokacji ryzyka mogą być katastrofalne dla obu stron ze względu na możliwy łańcuch upadłości²². Podkreśla się również, że samo zastrzeżenie wysokiej kary umownej może być bodźcem prowadzącym do nieefektywnych zachowań stron²³.

Kolejną niepożądaną konsekwencją może być ograniczenie konkurencji wynikające z tego, że dłużnik, mając zbyt silny bodziec, aby faktycznie wykonać umowę, odrzuca oferty innych kontrahentów. Innymi słowy, zastrzeganie wysokich kar umownych prowadzi do nadmiernego skupienia się przez dłużnika na tym jednym zobowiązaniu. Może to hamować proces zawierania innych umów przez tego dłużnika, a w konsekwencji ograniczać konkurencję, ponieważ inne podmioty mają mniejszą liczbę kontrahentów, z którymi mogą prowadzić efektywną wymianę handlową. To wszystko przekłada się na niższe obroty,

¹⁸ M. Wilejczyk, *O szkodliwości wysokich kar umownych*, „Państwo i Prawo” 2022/1, s. 29–30.

¹⁹ M. Wilejczyk, *O szkodliwości...*, s. 30.

²⁰ D.A. Farber, *Contract Law and Modern Economic Theory*, „Northwestern University Law Review” 1983–1984/78, s. 335.

²¹ S. Byczko, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, Warszawa 2013, s. 39–41.

²² D. A. Farber, *Contract Law...*, s. 336–337.

²³ M. Wilejczyk, *O szkodliwości...*, s. 32.

a co za tym idzie – przedsiębiorcy o nieugruntowanej pozycji mają problem z utrzymaniem się na rynku²⁴. Wreszcie podkreśla się, że wysokie kary umowne mogą być źródłem dodatkowych kosztów transakcyjnych, a także zwiększonej liczby procesów sądowych²⁵.

Mając na uwadze cały szereg ryzyk związanych z zastrzeganiem wysokich kar umownych, należy stwierdzić, że pożądane byłoby wymaganie określenia w umowie końcowego terminu naliczania kary umownej lub jej kwoty maksymalnej. Pozwoliłoby to już na etapie zawierania umowy na wyeliminowanie pewnych trudności i wynikających z tego problemów. Taki wniosek jest tym bardziej zasadny, gdyż art. 484 § 2 k.c. przewiduje instytucję miarkowania kary umownej. Dopuszczalność zastrzegania w umowach nadmiernie wysokich kar umownych, aby na etapie postępowania sądowego było możliwe ich obniżanie, stoi w stosunku do siebie w sprzeczności.

Poza tym w orzecznictwie prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym kara umowna jest surogatem odszkodowania i nie może prowadzić do nieuzasadnionego wzbogacenia uprawnionego²⁶, co dodatkowo stawia pod znakiem zapytania sens dopuszczalności zastrzegania wysokich kar umownych w umowie. Znaczenie uchwały w praktyce z pewnością będzie przejawiało się w jeszcze większym dążeniu stron do wprowadzania w umowach postanowień o karach umownych o nielimitowanej wysokości w celu większego dyscyplinowania zobowiązanego.

PO

1.4. CHARAKTER PRAWNY PROWIZJI STANOWIĄCEJ WYNAGRODZENIE Z TYTUŁU UDZIELENIA POŻYCZKI

Uchwała Sądu Najwyższego z 27.10.2021 r. (III CZP 43/20)²⁷

1. Wynagrodzenie prowizyjne (prowizja), stanowiące wynagrodzenie z tytułu udzielenia pożyczki, przewidziane w umowie pożyczki, do której mają zastosowanie przepisy ustawy z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim²⁸, nie jest świadczeniem głównym w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.

2. Okoliczność, że pozaodsetkowe koszty kredytu konsumenckiego nie przekraczają wysokości określonej w art. 36a ust. 1 i 2 u.k.k., nie wyłącza oceny, czy postanowienia określające te koszty są niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.).

Komentowana uchwała zapadła w odpowiedzi na pytania prawne zadane Sądowi Najwyższemu przez Sąd Okręgowy w P. „1. Czy w odniesieniu do

²⁴ M. Wilejczyk, *O szkodliwości...*, s. 34.

²⁵ M. Wilejczyk, *O szkodliwości...*, s. 34–35.

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 17.12.2008 r. (V Aca 483/08), Legalis nr 144052.

²⁷ Uchwała SN z 27.10.2021 r. (III CZP 43/20), Legalis nr 2626533.

²⁸ Ustawa z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. z 2019 r. poz. 1083 ze zm.), dalej u.k.k.

umowy pożyczki, będącej umową o kredyt konsumencki w rozumieniu ustawy z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim, świadczenie określone w niej jako «wynagrodzenie prowizyjne» bądź «prowizja» stanowiące wynagrodzenie z tytułu udzielenia pożyczki, do którego zapłaty na rzecz pożyczkodawcy zobowiązuje się pożyczkobiorca, jest świadczeniem głównym w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie 2 k.c.; 2. Czy w sytuacji, gdy wysokość tzw. pozaodsetkowych kosztów kredytu ujętych w zawartej z konsumentem umowie pożyczki, będącej umową o kredyt konsumencki w rozumieniu ustawy z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim, nie przekracza ich maksymalnego pułapu wyznaczonego w art. 36a tej ustawy, a więc w sytuacji, gdy wysokość tych kosztów zgodna jest z ustawą, dopuszczalne jest badanie postanowień umowy przewidujących składniki pozaodsetkowych kosztów kredytu oraz ich wysokość z punktu widzenia niedozwolonych postanowień umownych, o których mowa w art. 385¹ § 1 k.c.?”

W stanie faktycznym sprawy strony zawarły umowę pożyczki w kwocie 4000 zł na okres 30 miesięcy, z ratą miesięczną w kwocie 302 zł. Całkowity koszt pożyczki określono na kwotę 5060 zł, w skład której wchodziły: opłata przygotowawcza (129 zł), wynagrodzenie prowizyjne (3271 zł), wynagrodzenie za przyznanie na wniosek pożyczkobiorcy tzw. T. (600 zł) oraz kwota z tytułu oprocentowania pożyczki według stałej stopy wynoszącej 9,84% w skali roku w całym okresie umowy. Całkowita kwota do zapłaty wyniosła 9060 zł (4000 zł + 5060 zł). Z tytułu zadłużenia przeterminowanego zostały zastrzeżone odsetki za opóźnienie w wysokości odsetek maksymalnych. Dodatkowo zabezpieczeniem spłaty pożyczki był weksel własny *in blanco*. Nieuregulowanie przez pozwaną zobowiązań doprowadziło do wypowiedzenia umowy pożyczki przez powoda i wezwania do wykupu wypełnionego weksla. Sąd rejonowy uznał, że konieczna jest ocena art. 36a u.k.k., który to reguluje mechanizm ustalania maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu. Sąd pierwszej instancji stwierdził, że nawet jeżeli pozaodsetkowe koszty kredytu mieszczą się w granicach określonych w art. 36a u.k.k., to nie oznacza to, że są one zgodne z przepisami powszechnie obowiązującymi, w tym z art. 385¹ § 1 k.c. Sąd rejonowy zauważył także, że postanowienia dotyczące opłat pobieranych przez pożyczkodawcę nie dotyczą świadczeń głównych. W następstwie kontroli incydentalnej sąd stwierdził istnienie w umowie pożyczki postanowień niedozwolonych. Sąd okręgowy powziął wątpliwości, które zaprezentował w zagadnieniu prawnym skierowanym do Sądu Najwyższego.

Jeżeli chodzi o odpowiedź na pierwsze pytanie, Sąd Najwyższy zauważył, że zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. badanie postanowień dotyczących głównych świadczeń stron, w tym ceny lub wynagrodzenia, jest wyłączone, chyba że postanowienia te nie zostały sformułowane jednoznacznie. W tym zakresie został powołany wyrok TSUE z 26.02.2015 r. (C-143/13)²⁹, w którym zostało wyjaśnione, że postanowienia dotyczące głównych świadczeń stron to takie, które charaktery-

²⁹ Wyrok TSUE z 26.02.2015 r. w sprawie C-143/13, *Bogdan Matei, Ioana Ofelia Matei przeciwko S.C. Volksbank Romania S.A.*, „Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu” 2015/2.

zują daną umowę i istotę stosunku prawnego. Badanie tych postanowień powinno być dokonywane z uwzględnieniem charakteru umowy, ogólnej systematyki i całości postanowień umowy, a także jej kontekstu prawnego i faktycznego z zastrzeżeniem dokonania wykładni zawężającej wyjątku wskazanego w art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.³⁰ Orzecznictwo Sądu Najwyższego nie jest jednolite, jednakże w jego części postanowienia dotyczące głównych świadczeń stron utożsamia się z elementami przedmiotowo istotnymi danego stosunku prawnego³¹. Natomiast w innych orzeczeniach wskazuje się na różnice między *essentialia negotii* a postanowieniami dotyczącymi głównych świadczeń stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.³² Uważa się także, że opłaty i prowizje zastrzegane w umowie rachunku bankowego nie mają charakteru świadczeń głównych³³. Także w literaturze nie ma zgodności co do kryteriów kwalifikacyjnych decydujących o tym, które świadczenie będzie uważane za główne. Warto podkreślić, że Sąd Najwyższy powołał się na wyrok TSUE z 3.09.2020 r.³⁴, którego przedmiotem była kwalifikacja postanowień umowy o kredyt konsumencki, które obciążają konsumenta kosztami innymi niż spłata kapitału podstawowego i zapłata odsetek. Trybunał stwierdził, że samo włączenie różnego rodzaju kosztów w skład całkowitego kosztu kredytu konsumenckiego nie oznacza, że koszty te stanowią „element podstawowy świadczeń”. Sąd Najwyższy przeprowadził analizę dogmatyczną umowy o kredyt konsumencki na gruncie ustawy o kredycie konsumenckim oraz porównał ten typ umowy z umową pożyczki określoną w art. 720 § 1 k.c. oraz umową pożyczki uregulowaną w art. 78 ustawy z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe³⁵. Powyższy wywód doprowadził do stwierdzenia, że prawodawca na gruncie ustawy o kredycie konsumenckim w sposób szczególny wyróżnia odsetki, nie zaliczając ich do kosztów tzw. pozaodsetkowych kredytu (art. 5 pkt 6a u.k.k.). Taki wniosek wypływa także z następujących przepisów (art. 7, art. 13, art. 24, art. 30 u.k.k.). Całość rozumowania doprowadza Sąd Najwyższy do konkluzji, że głównym świadczeniem stron pożyczkobiorcy są należności odsetkowe, przy czym są to wszystkie odsetki, ponieważ ustawodawca nie różnicuje ich rodzajów (*lege non distinguente nec nostrum est distinguere*). Pozostałe koszty związane z udzieleniem pożyczki stanowią świadczenia uzupełniające. Podkreślono, że koszty usług, które nie powstają w każdym przypadku, a także opłaty, które nie mają ustawowej konkretyzacji, nie mogą być „zaliczane do świadczeń typowych”, ponieważ cechują się nieograniczoną różnorodnością

³⁰ Wyrok TSUE z 23.04.2015 r. w sprawie C-96/14, *Jean-Claude Van Hove przeciwko CNP Assurance S.A.*, „Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu” 2015/4.

³¹ Wyrok SN z 8.06.2004 r. (I CK 635/03), niepubl.; wyrok SN z 8.11.2012 r. (I CSK 49/12), OSNC 2013/6, poz. 76 i wyrok SN z 30.09.2015 r. (I CSK 800/14), OSNC 2016/9, poz. 105.

³² Wyrok SN z 15.02.2013 r. (I CSK 313/12), niepubl.; wyrok SN z 15.02.2013 r. (I CSK 313/12), niepubl.; wyrok SN z 14.07.2017 r. (II CSK 803/16), OSNC 2018/7–8, poz. 79; wyrok SN z 2.04.2015 r. (I CSK 257/14), niepubl.; wyrok SN z 24.10.2018 r. (II CSK 632/17), niepubl.

³³ Wyrok SN z 6.04.2004 r. (I CSK 472/03), „Prawo Bankowe” 2004/11, s. 21.

³⁴ Wyrok TSUE z 3.09.2020 r. w sprawach połączonych C-84/19, C-222/19 i C-252/19, *Profi Credit Polska S.A.*, LEX nr 3047508.

³⁵ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 2439), dalej pr. bank.

oraz dużą swobodą. Sąd Najwyższy skupił się również na określeniu charakteru prawnego wynagrodzenia prowizyjnego (prowizji), które ustawa o kredycie konsumenckim traktuje jako element całkowitego kosztu kredytu (art. 5 pkt 6 lit. a u.k.k.). Jednakże jak trafnie zostało podkreślone w komentowanej uchwale, nie sposób tylko z tego wyprowadzać wniosku o zakwalifikowaniu prowizji jako świadczenia głównego stron. Sąd Najwyższy zasadnie także podkreślił, że celem ustawy o kredycie konsumenckim jest ochrona konsumentów i dopuszczenie możliwości konstruowania wielu świadczeń głównych, a zarazem równorzędnych, nie tylko wypaczałoby sens prawny umowy pożyczki konsumenckiej, ale mogłoby prowadzić do obejścia przepisów ograniczających wysokość odsetek (art. 359 i art. 481 k.c.), czyniąc w ten sposób ochronę konsumentów iluzoryczną.

Jeżeli chodzi o odpowiedź na drugie pytanie, to Sąd Najwyższy zauważył, że zgodnie z art. 36a ust. 2 u.k.k. maksymalna wysokość pozaodsetkowych kosztów kredytu w całym okresie kredytowania nie może przekroczyć całkowitej kwoty kredytu, którą stanowi kwota wszystkich środków pieniężnych nieobjętych kredytowanymi kosztami kredytu, które kredytodawca udostępnia konsumentowi na podstawie umowy o kredyt (art. 5 pkt 7 u.k.k.). Niniejszy przepis ma także zastosowanie do umów pożyczki (art. 3 ust. 2 pkt 1 u.k.k.). Przepis art. 36a ust. 1 u.k.k. reguluje algorytm obliczenia maksymalnej wysokości pozaodsetkowych kosztów kredytu, natomiast art. 36a ust. 3 u.k.k. stanowi o tym, że pozaodsetkowe koszty kredytu wynikające z umowy o kredyt konsumencki nie należą się w części przekraczającej maksymalne pozaodsetkowe koszty kredytu obliczone według algorytmu lub całkowitą kwotę kredytu. Wydaje się, że skutkiem tej regulacji jest słabsza ochrona konsumenta, gdyż im wyższa kwota kapitału, tym wyższa kwota dopuszczalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu. Sąd Najwyższy zauważył również, że art. 36a u.k.k. nie jest implementacją normy prawa unijnego (choć sama ustawa o kredycie konsumenckim takową jest). Okoliczność, że art. 36a u.k.k. nie jest implementacją prawa unijnego, nie oznacza braku dopuszczalności badania pozaodsetkowych kosztów kredytu przez pryzmat art. 385¹ § 1 k.c. Sąd Najwyższy konstatuje również, że nie można traktować art. 36a u.k.k. jako *lex specialis* w stosunku do art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c., ponieważ ten drugi odzwierciedla regulację unijną i jest przepisem wyższego rzędu w stosunku do art. 36a u.k.k.

Wydaje się, że komentowana uchwała Sądu Najwyższego jest ze wszech miar słuszna, ponieważ zmierza do zagwarantowania jak najwyższego standardu ochrony konsumentom. Jest to również zgodne z *ratio legis* ustawy o kredycie konsumenckim, a w szczególności art. 36a u.k.k. Ewentualny brak możliwości badania postanowień dotyczących pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego na podstawie art. 385¹ § 1 k.c. prowadziłyby do iluzorycznej ochrony, gdyż dalej możliwe byłoby formułowanie postanowień zmierzających do rażącego naruszania interesów konsumenta.

PO

2. KOMENTARZE DO WYBRANYCH ORZECZEŃ

2.1. ZMIANA TERMINU SPEŁNIENIA ŚWIADCZENIA PO ROZPOCZĘCIU BIEGU PRZEDAWNIEŃ

Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 22.10.2021 r. (III CZP 78/20)³⁶

Przewidziany w art. 119 k.c. zakaz zmiany terminu przedawnienia roszczenia przez czynność prawną nie stoi na przeszkodzie odroczeniu przez strony terminu spełnienia świadczenia, choćby roszczenie stało się już wymagalne; w takim przypadku przedawnienie biegnie na nowo z upływem odroczonego terminu.

Stan faktyczny

Komentowana uchwała zapadła w następstwie rozpoznania wniosku Prokuratora Generalnego, złożonego na podstawie art. 83 § 2 ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym³⁷, o rozstrzygnięcie przez powiększony skład Sądu Najwyższego zagadnienia prawnego o treści „czy określony w art. 119 k.c. zakaz skracania lub przedłużania terminów przedawnienia przez czynność prawną obejmuje również zakaz umawiania się przez strony w drodze czynności prawnej co do wymagalności roszczenia z terminowego zobowiązania o zapłatę, po tym jak stało się ono już wymagalne”³⁸. Prokurator Generalny, motywując wniosek, wskazał na konieczność ujednoczenia praktyki orzeczniczej wobec kontrowersji, jakie rodzą się w tym kontekście na tle wykładni art. 119 k.c. W uzasadnieniu wniosku podkreślono, że z jednej strony akcentuje się, że każda umowna ingerencja stron w termin przedawnienia, choćby tylko pośrednia poprzez zmianę terminu wymagalności roszczenia, które już stało się wymagalne, stoi w sprzeczności w zakazem określonym w art. 119 k.c.³⁹ Z kolei z drugiej strony wskazuje się na niekorzystne dla obrotu następstwa, jakie rodziłby brak wpływu zmiany terminu wymagalności na przedawnienie⁴⁰. Istota tego sporu prawnego sprowadza się do rozstrzygnięcia kwestii, czy ustalenie przez strony nowego terminu spełnienia świadczenia po tym, jak roszczenie o jego spełnienie stało się wymagalne, mieści się w ustawowych granicach zasady swobody umów, czy też je przekracza.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy, uwzględniając wniosek Prokuratora Generalnego, podjął

³⁶ Uchwała składu 7 sędziów SN z 22.10.2021 r. (III CZP 78/20), Legalis nr 2625335.

³⁷ Ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1904). W dacie składania wymienionego wniosku obowiązywała wersja Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm.

³⁸ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 22.10.2021 r. (III CZP 78/20), niepubl., s. 1.

³⁹ Zob. wyrok SN z 26.10.2011 r. (I CSK 762/10), Legalis nr 465585.

⁴⁰ Uchwała SN z 11.09.2020 r. (III CZP 88/19), Legalis nr 2467718.

uchwałę: „Przewidziany w art. 119 k.c. zakaz zmiany terminu przedawnienia roszczenia przez czynność prawną nie stoi na przeszkodzie odroczeniu przez strony terminu spełnienia świadczenia, choćby roszczenie stało się już wymagalne; w takim przypadku przedawnienie biegnie na nowo z upływem odroczonego terminu”.

Dopuszczalność umownej modyfikacji terminu wymagalności roszczenia Sąd Najwyższy umotywował trzema zasadniczymi grupami racji: zasadą swobody umów, konstytucyjną zasadą wolności gospodarczej oraz wykładnią historyczną. Nie dopatrywał się przy tym kolizji dopuszczalności modyfikacji terminu wymagalności z ustawowym zakazem określonym w art. 119 k.c., stwierdzając, że „odroczenie pierwotnego terminu spełnienia świadczenia po tym, gdy stało się już wymagalne, wpływa na bieg terminu przedawnienia, ale nie na jego ustawowy wymiar, nie dotyczy bowiem bezpośrednio długości tego okresu, wiążąco określonego przez ustawę, a tylko momentu, od którego przedawnienie rozpoczyna swój bieg; nie narusza zatem zakazu wynikającego z art. 119 k.c.”⁴¹.

Ocena rozstrzygnięcia

Komentowana uchwała ma duże znaczenie praktyczne zarówno w kwestii ujednolicenia orzecznictwa, jak i ugruntowania zasady pewności obrotu.

Znaczenie uchwały dla uporządkowania orzecznictwa wiąże się głównie z rozstrzygnięciem kontrowersji, czy modyfikacja przez strony terminu spełnienia świadczenia – i jej wpływ na jego wymagalność, a pośrednio także na bieg przedawnienia – stoi w sprzeczności z zakazem zmiany terminów przedawnienia określonym w art. 119 k.c. Ocena słuszności stanowiska zajętego w komentowanej uchwale wymaga ustalenia zakresu zakazu z art. 119 k.c., a ściślej: identyfikacji treści zakazu umownej ingerencji w terminy przedawnienia. Uważa się, że hipoteza art. 119 k.c. obejmuje dwie kategorie czynności prawnych: 1) „wprowadzających krótsze lub dłuższe niż określone w ustawie terminy przedawnienia roszczeń; niezależnie od tego, czy czynność taka zostałaby dokonana przed, czy po rozpoczęciu bądź zakończeniu biegu terminu przedawnienia”⁴²; 2) „ustalających inny niż określony ustawą początek biegu przedawnienia, uchylających skutki zawieszenia lub przerwania biegu przedawnienia bądź wprowadzających inne niż ustawowe podstawy zawieszenia biegu przedawnienia”⁴³. Modyfikacja terminu spełnienia świadczenia już po nadejściu terminu jego wymagalności nie mieści się w żadnej z wymienionych grup czynności – nie prowadzi ani do zmiany długości ustawowego terminu przedawnienia, ani do ustalenia innych niż ustawowe zasad określania początku biegu przedawnienia. W szczególności nie dochodzi do oderwania początku biegu przedawnienia

⁴¹ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 22.10.2021 r. (III CZP 78/20), niepubl., s. 6.

⁴² P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 119 k.c., nb 1.

⁴³ P. Machnikowski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 119 k.c., nb 2.

roszczenia od jego wymagalności, czyli nie następują żadne modyfikacje zasady ogólnej określonej w art. 120 § 1 k.c.⁴⁴

Umowne, czyli dokonane za zgodą obu stron, ustalenie nowego terminu spełnienia świadczenia już wymagalnego należy ponadto odróżnić od udzielonego dłużnikowi jednostronnie odroczenia terminu spełnienia świadczenia, które „przesuwa wprawdzie moment aktualizacji obowiązku dłużnika, ale nie wpływa na początek biegu przedawnienia, biegnie ono od pierwotnego terminu wymagalności”⁴⁵. Słuszności tego stanowiska należałoby upatrywać w stabilizacyjnej funkcji przedawnienia⁴⁶. Gdyby jednostronne odroczenie terminu spełnienia świadczenia prowadziło do modyfikacji terminu wymagalności, a pośrednio – do odroczenia w czasie upływu terminu przedawnienia, wierzyciel zyskałby kompetencję do kreowania nieograniczonej w czasie zaskarżalności swojego roszczenia, co naruszyłoby interes dłużnika, a w pewnym sensie także zasadę równowagi kontraktowej stron. Ryzyko to nie istnieje w sytuacji, gdy na ustalenie nowego terminu spełnienia świadczenia, już wcześniej wymagalnego, mają wpływ obie strony. Jak się słusznie podkreśla w doktrynie, „niejednokrotnie może się bowiem zdarzyć, że prolongata (terminu spełnienia świadczenia – wyjaśnienie moje – DMK) leży w interesie zarówno dłużnika, jak i wierzyciela. Temu pierwszemu umożliwia pokonanie istniejących trudności, które nie pozwoliły mu na spełnienie świadczenia w pierwotnie ustalonym terminie. Z kolei wierzyciel ma prawo oceniać swój interes w kategoriach długofalowych, a nie przez pryzmat jednostkowej transakcji”⁴⁷.

W kontekście zasady swobody umów powstaje więc pytanie, czy nie zachodzi jej ograniczenie ze względu na sprzeczność takiej czynności z prawem. Sąd Najwyższy odpowiedział na to pytanie przecząco, argumentując, że należałoby odróżnić zmianę przez strony ustawowego wymiaru okresu przedawnienia wyrażonego w miesiącach lub latach od umownego ukształtowania momentu wymagalności roszczenia, które wpływa na rozpoczęcie biegu przedawnienia⁴⁸.

⁴⁴ M. Mataczyński, M. Saczywko (w:) *Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 120 k.c., nb 1.

⁴⁵ P. Machnikowski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 119 k.c., nb 3. Do jednostronnego odroczenia przez wierzyciela terminu spełnienia świadczenia nawiązuje art. 501 k.c.

⁴⁶ Funkcja ta ma charakter uniwersalny; w odniesieniu do roszczeń deliktowych zwracają na nią uwagę M. Zelek i J. Ignatowicz. Zob. M. Zelek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, s. 830, s. 829–830, nb 14; J. Ignatowicz (w:) *System prawa cywilnego*, t. 1, *Część ogólna*, Ossolineum 1985, s. 791–793.

⁴⁷ B. Kordasiewicz (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019, s. 751.

⁴⁸ Sąd Najwyższy w uzasadnieniu komentowanej uchwały przyjmuje (s. 4), że „literalne odczytanie art. 119 k.c. wskazuje zatem na niedopuszczalność dowolnego kształtowania przez strony w drodze czynności prawnej terminu przedawnienia roszczenia, rozumianego jako okres, przedział czasu, liczony w miesiącach (por. np. art. 793 k.c. lub art. 804 k.c.) lub latach (por. art. 792 k.c., art. 554 k.c.), po upływie którego roszczenie majątkowe ulega przedawnieniu. Strony nie mogą ustalić w umowie, że wynikające z niej roszczenia majątkowe będą się przedawniały w terminie krótszym lub dłuższym od przewidzianego przez prawodawcę. Zgodnie z art. 58 k.c., tego typu

Jak wynika z argumentacji Sądu Najwyższego, odróżnienie to jest uzasadnione z tego względu, że umowne ukształtowanie momentu wymagalności roszczenia nie ingeruje w ustawowy wymiar okresu przedawnienia jako taki, a ma jedynie wpływ na bieg terminu przedawnienia. Główną racją uzasadniającą przyjęte stanowisko jest swoboda stron w decydowaniu o losie stosunku zobowiązaniowego, która przejawia się np. w możliwości zawarcia umowy o zwolnienie z długu (art. 508 k. c.), odnowienia (art. 506 k.c.). Ponadto, zdaniem Sądu Najwyższego, skutek w postaci odroczenia terminu płatności świadczenia już wymagalnego ma również rozłożenie świadczenia na raty, którego dopuszczalność nie budzi wątpliwości w świetle art. 212 § 3 zd. 3 k.c., art. 320 k.p.c.⁴⁹

Ustalenie nowego terminu spełnienia świadczenia już wymagalnego może także przybrać postać umowy ugody (zob. art. 917 k.c.), w ramach której strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w ten sposób, że dłużnik godzi się na późniejszy upływ terminu przedawnienia, a wierzyciel – na przyjęcie świadczenia później niż oczekiwał⁵⁰. Przyjęcie niedopuszczalności takiego rozwiązania na płaszczyźnie materialnoprawnej prowadziłoby do nieważności tak ukształtowanej ugody, a na płaszczyźnie proceduralnej – obligowałoby sąd, w zależności od realiów procesowych: albo do uznania za niedopuszczalne cofnięcie powództwa (art. 203 § 4 Kodeksu postępowania cywilnego⁵¹), gdyby strony zawarły ugodę pozasądową, a następnie powód cofnąłby pozew, albo do uznania ugody sądowej za niedopuszczalną (art. 184 k.p.c.), albo do odmowy zatwierdzenia lub nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem (art. 184¹⁴ § 3 k.p.c.). Prowadziłoby to do sytuacji zupełnie niezgodnej z potrzebami obrotu gospodarczego.

Warto także dodać, że umowne ustalenie nowego terminu spełnienia świadczenia po tym, jak stało się ono wymagalne, nie koliduje również z ograniczeniem zasady swobody umów w postaci zasad współżycia społecznego, wręcz przeciwnie – w okolicznościach konkretnego przypadku może być wyrazem wzajemnego szacunku i uczciwej współpracy między stronami⁵². Dotyczy to

postanowienia umowne nie mają mocy wiążącej jako nieważne z mocy samego prawa; nieważne są także jakiegokolwiek inne porozumienia stron, zmierzające do obejścia art. 119 k.c. Od takiego niedozwolonego działania stron należy jednak odróżnić umowne ukształtowanie momentu wymagalności roszczenia przez wskazanie w umowie terminu (daty) jego spełnienia”.

⁴⁹ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 22.10.2021 r. (III CZP 78/20), niepubl., s. 4.

⁵⁰ Przy takiej kwalifikacji należy mieć jednak świadomość odmienności regulacji dotyczących możliwości powoływania się na wady oświadczeń woli – zob. art. 918 k.c.

⁵¹ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 830 ze zm.), dalej k.p.c.

⁵² Podkreśla się, że „w stosunkach zobowiązaniowych obowiązuje strony zasada lojalności kontraktowania wynikająca chociażby z zasady uczciwego obrotu, co należy rozumieć jako szeroko rozumiany szacunek dla drugiego człowieka. Uczciwość przedsiębiorcy (uczciwość kupiecką) należy odnieść do całokształtu jego działalności, w stosunkach zewnętrznych oraz wewnętrznych. Naruszenie tej zasady wywołuje sankcje cywilnoprawne. Zasada lojalności stron umowy wymaga, aby obie strony umowy postępowały wobec siebie uczciwie” – zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 29.06.2021 r. (I ACa 817/20), Legalis nr 2606447.

w szczególności sytuacji, gdy odroczenie terminu spełnienia świadczenia już wymagalnego leży w interesie obu stron.

Z treści komentowanej uchwały i jej uzasadnienia wyraźnie wynika, że dotyczy ona roszczeń, których początek biegu przedawnienia powiązany jest z ich wymagalnością. W związku z tym rodzi się pytanie, czy konkluzje uchwały mogą znaleźć zastosowanie również do roszczeń, których konstrukcja wiąże się z rozdzieleniem wymagalności i początku biegu przedawnienia. Chodzi w szczególności o roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. W orzecznictwie przyjęto, że roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym podlegają „przedawnieniu według zasad określonych w art. 117 i n. k.c., z odmiennościami dotyczącymi początku biegu i sposobu liczenia terminu przedawnienia”⁵³. Nie ma przeszkód, by strony wspólnie ustaliły termin naprawienia szkody, a z jakichś względów później go odroczyły. Należy zatem rozważyć wpływ umownego ustalenia przez strony terminu naprawienia szkody na bieg przedawnienia roszczenia deliktowego. *Prima facie* mogłoby się wydawać, że konsekwencją oderwania początku biegu przedawnienia deliktowego od wymagalności roszczenia jest całkowity brak wpływu ustaleń stron odnośnie do terminu naprawienia szkody na bieg przedawnienia. Argumentacja ta może jednak budzić wątpliwości, gdyż wspólne ustalenie terminu naprawienia szkody przez poszkodowanego i podmiot odpowiedzialny za jej naprawienie można interpretować jako uznanie roszczenia, które skutkuje przerwaniem biegu przedawnienia⁵⁴. Wówczas powstaje pytanie, z którym momentem przedawnienie rozpoczyna bieg na nowo (art. 124 § 1 k.c.) – czy po dokonaniu ustalenia terminu naprawienia szkody, czy dopiero po upływie uzgodnionego terminu (jeśli szkoda nie zostanie naprawiona). W odniesieniu do roszczeń, których przedawnienie powiązane jest z ich wymagalnością, Sąd Najwyższy w komentowanej uchwale przyjął, że przedawnienie biegnie na nowo z upływem zmienionego terminu spełnienia świadczenia. Brak aplikacji tej koncepcji na grunt roszczeń deliktowych mógłby prowadzić do niekorzystnych skutków dla stron, a zwłaszcza dla poszkodowanego, który zgodził się na umowne ustalenie terminu naprawienia szkody. Gdyby przyjąć, że termin przedawnienia roszczenia zacząłby biec już od uzgodnienia przez strony obowiązku naprawienia szkody, wówczas bezcelowe byłoby ustalanie terminów dłuższych niż trzy lata, gdyż roszczenie uległoby przedawnieniu. Wówczas możliwość dochodzenia roszczenia odszkodowawczego byłaby ilu-

⁵³ Wyrok SN z 28.10.2016 r. (I CSK 661/15), Legalis nr 1565002.

⁵⁴ Zob. postanowienie SN z 16.40.2021 r. (I CSK 437/20), Legalis nr 2590671, w którym wyrażono pogląd, że „Do uznania roszczenia ze skutkiem w postaci przerwania biegu przedawnienia albo uznania zawierającego w sobie zrzeczenie się korzystania z zarzutu przedawnienia może dojść przez takie zachowanie się zobowiązanego, które – choćby nie wyrażało zamiaru wywołania tego skutku – dowodzi świadomości istnienia roszczenia po stronie zobowiązanego i tym samym uzasadnia przekonanie uprawnionego, że zobowiązany uczyni zadość roszczeniu. Z okoliczności, w których oświadczenie to zostało złożone, musi wynikać, że taka właśnie była rzeczywista wola dłużnika”.

zoryczna. Przyjęcie poglądu jak w komentowanej uchwale pozostawiałoby poszkodowanemu odpowiedni „margines czasowy” na ewentualne dochodzenie roszczenia, a obu stronom zapewniałoby swobodę w ustalaniu terminu naprawienia szkody – co w okolicznościach konkretnego przypadku mogłoby być korzystne dla obu stron.

Przyjęcie poglądu wyrażonego w zaskarżonej uchwale jako generalnej zasady odnoszącej się do wszystkich rodzajów roszczeń (tj. niezależnie od powiązania początku biegu terminu ich przedawnienia z wymagalnością) oznaczałoby, że po przerwaniu przedawnienie zaczyna bieg na nowo dopiero z upływem zmienionego terminu spełnienia świadczenia. Wydaje się to być zgodne z *ratio legis* art. 123 § 1 pkt 2 k.c.

Powyższe stanowisko zdaje się odpowiadać *ratio legis* oderwania przedawnienia roszczeń deliktowych od ich wymagalności. Oderwanie to motywuje się w ten sposób, że niejednokrotnie poszkodowany nie ma wiedzy o szkodzie czy osobie zobowiązanej do jej naprawienia⁵⁵. Argument ten traci na znaczeniu w sytuacji, gdy strony wspólnie uzgadniają termin naprawienia szkody, gdyż poszkodowany wie zarówno o szkodzie, jak i o osobie odpowiedzialnej za jej naprawienie.

Komentowana uchwała może przyczynić się ponadto do realizacji postulatu spójności systemu prawnego i ugruntowania prawidłowej linii orzeczniczej na tle podatkowych skutków przedawnienia roszczenia. Zgodnie z przepisem art. 9 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁵⁶ opodatkowaniu podatkiem dochodowym podlegają wszelkiego rodzaju dochody, z wyjątkiem dochodów wymienionych w art. 21, art. 52, art. 52a i art. 52c oraz dochodów, od których na podstawie przepisów Ordynacji podatkowej⁵⁷ zaniechano poboru podatku. Na gruncie art. 11 ust. 1 u.p.d.o.f. przyjęto, że otrzymane przysporzenie majątkowe jest przychodem wówczas, gdy ma definitywny charakter⁵⁸. W tym kontekście organy podatkowe niejednokrotnie traktowały przedawnienie zobowiązania na równi z jego umorzeniem. Naczelny Sąd Administracyjny w najnowszym orzecznictwie przesądził, że „skoro zobowiązania cywilnoprawne, inaczej niż podatkowe, nie wygasają na skutek przedawnienia, to nie można twierdzić, aby samo przedawnienie rodziło dla dłużnika wymierną korzyść. Prawo podatkowe nie może całkowicie abstrahować od cywilnoprawnej sytuacji dłużnika. Wobec tego w związku z samym przedawnieniem roszczenia wierzyciela, nie następuje u dłużnika trwale przysporzenie majątkowe i nie powstaje przychód podlegający opodatkowaniu”⁵⁹. Przyjęcie wykładni odmiennej pro-

⁵⁵ Zob. W. Dubis (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 442¹, nb 2.

⁵⁶ Ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1128); dalej u.p.d.o.f.

⁵⁷ Ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.).

⁵⁸ Zob. wyrok NSA z 26.01.2011 r. (II FSK 1672/09), Legalis nr 322423.

⁵⁹ Wyrok NSA z 15.12.2020 r. (II FSK 2306/18), Legalis nr 2537022. NSA przyjął także, że „na skutek przedawnienia dłużnik nie uzyskuje żadnej realnej i definitywnej korzyści majątkowej, ponie-

wadziłyby do dowolnego „poszerzania” interpretacji pojęcia przychodu i czynienia z podatku dochodowego od osób fizycznych instrumentu o charakterze wręcz penalnym – co zdecydowanie byłoby niezgodne z prawem. Wskazuje się ponadto, że w przypadku upływu terminu przedawnienia wierzyciel nie objawia w żaden sposób woli zwolnienia dłużnika z zobowiązania i z tej perspektywy nie sposób mówić o trwałym i definitywnym przysporzeniu majątkowym⁶⁰. W kontekście komentowanej uchwały, skoro strony decydują się na modyfikację terminu spełnienia świadczenia i w sposób pośredni wpływają na bieg przedawnienia, tym trudniej przyjąć, by wierzyciel objawiał wolę zwolnienia dłużnika z zobowiązania.

Komentowana uchwała wpisuje się ponadto w ogólnoeuropejską tendencję do szerszego otwarcia instytucji przedawnienia na zasadę swobody umów⁶¹.

DMK

2.2. STOSOWANIE PRZEPISÓW PRAWA CYWILNEGO DO OCHRONY NALEŻNOŚCI PUBLICZNOPRAWNYCH

Wyrok Sądu Najwyższego z 12.03.2021 r. (I CSKP 24/21)⁶²

Artykuł 52 § 1a k.r.o.⁶³ nie ma zastosowania do ochrony wierzyciela publicznoprawnego, któremu przysługuje należność z tytułu długu celnego.

Stan faktyczny

Komentowany wyrok zapadł w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej pozwanych małżonków od wyroku Sądu Okręgowego w W., w którym oddalona została apelacja pozwanych od wyroku Sądu Rejonowego w W., ustanawiającego zgodnie z żądaniem powoda – Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Administracji Skarbowej w W. rozdzielną majątkową między pozwanymi.

waż formalnie nadal jest zobowiązany do wykonania tego świadczenia. Tym samym u dłużnika nie powstaje przychód z nieodpłatnego świadczenia w świetle art. 11 ust. 1 u.p.d.o.f., a w rezultacie wierzyciel nie jest zobowiązany do sporządzenia informacji PIT-8C. Po stronie dłużnika przedawnionego zobowiązania nie występuje żadne jego własne przysporzenie majątkowe, a w konsekwencji nie można też mówić o przysporzeniu trwałym, definitywnym. Wprawdzie skoro skorzystał z zarzutu przedawnienia, to nie będzie zmuszony do wykonania swojego świadczenia, ale nie oznacza to zmniejszenia pasywów, zwolnienia z długu, umorzenia zobowiązania. Taki podatnik nadal jest obowiązany do spełnienia świadczenia, zaś jeśli go nie spełnia, to postępuje wbrew obowiązkowi prawnemu, co jednak nie powoduje, że przedmiot świadczenia wchodzi definitywnie do jego majątku”.

⁶⁰ Wyrok NSA z 27.05.2021 r. (II FSK 3519/18), Legalis nr 2664252.

⁶¹ Zob. art. III.-7:601 DCFR (*Draft Common Frame of Reference*) i art. 186 CESL (*Common European Sales Law*); załącznik do projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych przepisów dotyczących sprzedaży, COM (2011) 635, końcowy.

⁶² Wyrok SN z 12.03.2021 r. (I CSKP 24/21), OSNC – Zb. dodatkowy 2022/1, poz. 11.

⁶³ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359), dalej k.r.o.

Skarb Państwa żądał ustanowienia rozdzielności majątkowej pozwanych małżonków z powołaniem się na określone w kilkunastu decyzjach Naczelnika Urzędu Celnego należności z tytułu cła i podatku VAT, powstałe na skutek nieprawidłowości w dokumentach celnych (SAD). Pozwana w ramach prowadzonej działalności gospodarczej zajmowała się handlem odzieżą i dokonywała importu towarów i z tego tytułu była zobowiązana do zapłaty cła i podatku VAT. Ponieważ pozwana nie zapłaciła różnicy między należną wysokością cła i podatku a kwotą przez siebie uiszczoną z tego tytułu, została wszczęta wobec niej egzekucja administracyjna, która okazała się bezskuteczna. Pozwana nie miała majątku osobistego wystarczającego na zapłacenie zaległych należności z tytułu cła i podatku VAT, nie pracowała, opiekując się niepełnosprawną córką.

Egzekucja skierowana do należącej do majątku wspólnego nieruchomości, obciążonej hipotekami przymusowymi na rzecz Skarbu Państwa, została umorzona przez Naczelnika Urzędu Skarbowego w W., gdyż została wszczęta na podstawie administracyjnych tytułów wykonawczych wystawionych wyłącznie przeciwko pozwanej, wobec czego organ egzekucyjny uznał, że nie ma podstaw do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego pozwanych. W tej sytuacji Skarb Państwa wytoczył powództwo na podstawie art. 52 § 1a k.r.o. o ustanowienie między pozwanymi małżonkami rozdzielności majątkowej. Sądy pierwszej i drugiej instancji uznały, że wobec braku możliwości wystawienia – w odniesieniu do należności celnych oraz związanych z nimi należności odsetkowych (inaczej niż w przypadku należności podatkowych) – tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika konieczne jest ustanowienie między pozwanymi małżonkami rozdzielności majątkowej, co dopiero umożliwi podział majątku wspólnego oraz egzekucję z części przypadającej pozwanej.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

W wyniku wniesionej skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok sądu okręgowego i zmienił wyrok sądu rejonowego przez oddalenie powództwa. Sąd Najwyższy uznał za zasadny zarzut naruszenia art. 52 § 1a k.r.o., przyjmując, że przepis ten nie może służyć ochronie należności publicznoprawnych przez zastosowanie go *per analogiam* albo w drodze wykładni rozszerzającej.

Sąd Najwyższy podkreślił, że obowiązujący w dacie powstania zobowiązania z tytułu cła i podatku VAT Kodeks celny⁶⁴ nie rozszerzał odpowiedzialności za długi celne na majątek wspólny dłużnika i jego małżonka ani nie odsyłał⁶⁵ w tym zakresie do art. 29 § 1 w związku z art. 26 ustawy z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa⁶⁶, który przewiduje, że w przypadku osób pozostających w związku

⁶⁴ Zob. ustawa z 9.01.1997 r. – Kodeks celny (Dz.U. z 2001 r. nr 75 poz. 802 ze zm.).

⁶⁵ Inaczej niż obowiązująca ustawa z 19.03.2004 r. – Prawo celne (Dz.U. z 2021 r. poz. 1856), zob. art. 66 ust. 1 tej ustawy.

⁶⁶ W okresie, gdy pozwana prowadziła działalność gospodarczą, obowiązywał tekst pierwotny

mażeńskim odpowiedzialność za zobowiązanie podatkowe obejmuje majątek odrębny (powinno być – osobisty) podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka. Okoliczność, że Kodeks celny z 1997 r. nie przewidywał odpowiedzialności z majątku wspólnego za długi celne jednego z małżonków, nie może uzasadniać zdaniem Sądu Najwyższego sięgania do obowiązującego od dnia 20.01.2008 r. art. 52 ust. 1a k.r.o. (czyli już po powstaniu zobowiązania pozwanej z tytułu cła i podatku VAT). Jak zauważył SN, byłoby to równoznaczne z daleko idącym, następczym rozszerzeniem ochrony wierzyciela publicznoprawnego poza zakres, na który mógł liczyć w czasie powstania długu celnego. Tego rodzaju wyjątkowa interwencja, jeżeli w ogóle mogłaby być uznana za dopuszczalną, wymagałaby wyraźnej podstawy prawnej. Zarazem Sąd Najwyższy stwierdził, że art. 41 k.r.o. (zarówno w pierwotnym brzmieniu, jak i obowiązującym od 20.01.2005 r.) dotyczy zobowiązań cywilnoprawnych i nie ma zastosowania do należności publicznoprawnych. Przepis art. 52 § 1a k.r.o. jest powiązany z ograniczeniami zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego, wynikającymi z art. 41 § 2 k.r.o. w aktualnym brzmieniu, dlatego użyte w nim pojęcie wierzyciela rozumieć należy tak samo jak na gruncie art. 41 k.r.o. Wierzycielem jest zatem osoba, której przysługuje wierzytelność wynikająca ze stosunków podlegających prawu cywilnemu.

Ocena rozstrzygnięcia

Wprawdzie komentowany wyrok odnosił się do należności publicznoprawnych z tytułu zapłaty cła i podatku VAT pod rządami nieobowiązujących już przepisów Kodeksu celnego z 1997 r. i w tym sensie jego praktyczne znaczenie jest ograniczone, to jednak wart jest on uwagi ze względu na ogólniejszy problem stosowania przepisów prawa cywilnego do ochrony należności publicznoprawnych we wszystkich tych przypadkach, gdy przepisy ustaw szczególnych regulujące różnego rodzaju daniny publiczne nie przewidują wprost odpowiedzialności za daną należność z majątku wspólnego małżonków ani nie odsyłają do stosowania przywołanych wyżej przepisów Ordynacji podatkowej⁶⁷. Problem polega też na tym, że nawet gdy jakaś ustawa reguluje samodzielnie kwestię zaspokojenia należności publicznoprawnej z majątku wspólnego małżonków, to przewidziane w niej rozwiązania mogą odbiegać od przyjętych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a także stosowanej w nim terminologii (niejednokrotnie w przepisach tych stosowane jest nadal określenie „majątek odrębny” zamiast „majątek osobisty”)⁶⁸. Ponadto między tymi

Ordynacji podatkowej ogłoszony w Dz.U. nr 137 poz. 926 ze zm.

⁶⁷ Odesłanie do art. 26 i art. 29 § 1 i 2 Ordynacji podatkowej zawierają na przykład przepisy ustaw regulujących pobór składek z tytułu ubezpieczenia społecznego – zob. art. 31 ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 423 ze zm.) oraz art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2021 r. poz. 266 ze zm.), a także wspomniany art. 66 ust. 1 Prawa celnego.

⁶⁸ Przykładem może być regulacja przymusowego zaspokojenia należności z tytułu grzywien, nawiązek i kosztów sądowych zasądzonych od oskarżonego w postępowaniu karnym – zob.

uregulowaniami występują niekiedy istotne różnice (np. co do uregulowania skutków zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej lub powstania przymusowej rozdzielności majątkowej małżeńskiej⁶⁹), co prowadzi do niespójności systemu prawa i niepewności w stosowaniu wspomnianych przepisów, a także osłabia ochronę należności publicznoprawnych. Skutkiem tej dość chaotycznej regulacji w różnych ustawach szczególnych są więc próby wykorzystywania regulacji zawartych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (czy to wprost, czy w drodze analogii). Przykładem tej sytuacji jest komentowany wyrok Sądu Najwyższego.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego należy uznać za prawidłowe. Sąd Najwyższy w swoim uzasadnieniu odwołał się przede wszystkim do wykładni systemowej, a także do historii nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która dodała w art. 52 k.r.o. nowy § 1a⁷⁰, i krytyki tego rozwiązania w literaturze⁷¹. Wyprowadził stąd wniosek, że art. 52 § 1a k.r.o. powinien być wykładany ściśle i w przeciwieństwie do przyjętej w orzecznictwie interpretacji przepisów o skardze pauliańskiej, dopuszczającej stosowanie w drodze analogii art. 527 i n. k.c. do ochrony należności publicznoprawnych⁷², wykluczył stosowanie art. 52 § 1a k.r.o. *per analogiam* albo w drodze wykładni rozszerzającej do ochrony należności publicznoprawnych. Niestety Sąd Najwyższy nie wyjaśnił, z czego wynika różne podejście do stosowania do ochrony należności publicznoprawnych przepisów Kodeksu cywilnego o skardze pauliańskiej.

W uzasadnieniu komentowanej uchwały zabrakło także odwołania do konstytucyjnej zasady, że nakładanie podatków i innych danin publicznych, w tym określenie podmiotów zobowiązanych do zapłaty podatku, przedmiotów opodatkowania i stawek podatkowych, może nastąpić jedynie w ustawie (art. 217 Konstytucji RP⁷³). Z powołanego przepisu Konstytucji wynika obowiązek ustawowej regulacji wszystkich istotnych elementów stosunku daninowego, przy

art. 28 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r. poz. 53 ze zm.). Uregulowanie zawarte w art. 28 § 3 k.k.w. nawiązuje do art. 41 § 3 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu. Więcej na ten temat zob. W. Górecki, *Egzekucja obowiązków określonych w art. 28 k.k.w. ze szczególnym uwzględnieniem grzywien orzekanych wobec małżonków w postępowaniu karnym oraz cywilnym (cz. 1)*, „Monitor Prawniczy” 2018/12, s. 641–647; W. Górecki, *Egzekucja obowiązków określonych w art. 28 k.k.w. ze szczególnym uwzględnieniem grzywien orzekanych wobec małżonków w postępowaniu karnym oraz cywilnym (cz. 2)*, „Monitor Prawniczy” 2018/13, s. 705–713.

⁶⁹ Ochronie należności podatkowych i innych należności, do których stosuje się przepisy Ordynacji podatkowej, przed skutkami tych zdarzeń służy art. 29 § 2 Ordynacji podatkowej. Takiej regulacji nie zawiera na przykład Kodeks karny wykonawczy, na co zwraca uwagę W. Górecki, *Egzekucja obowiązków...* (cz. 1), s. 646.

⁷⁰ Przepis ten został dodany mocą art. 32 pkt 1 ustawy z 7.09.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. nr 192 poz. 1378).

⁷¹ Zob. na przykład K. Pietrzykowski (w): *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 52, nb 3, który postuluje uchylenie § 1a.

⁷² Zob. zwłaszcza uchwałę składu 7 sędziów SN z 12.03.2003 r. (III CZP 85/02), OSNC 2003/10, poz. 129; wyrok TK z 18.04.2018 r. (K 52/16), Dz.U. z 2018 r. poz. 760.

⁷³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 ze zm.).

czym wyliczenie w art. 217 Konstytucji RP tych elementów nie jest uważane za wyczerpujące. Do takich elementów, które powinny być uregulowane w ustawie, a nie zostały wymienione w art. 217 Konstytucji RP, zalicza się określenie kręgu innych podmiotów ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania podatnika, płatnika i inkasenta⁷⁴. W odniesieniu do stosunku prawnego wynikającego z przepisów prawa celnego oznacza to konieczność uregulowania w ustawie podmiotów, które oprócz dłużnika ponoszą odpowiedzialność za zapłatę cła. Tego wymaga także zasada zaufania obywateli do państwa. Zatem skoro z przepisów Kodeksu celnego z 1997 r. obowiązujących w chwili powstania zobowiązania celnego nie wynikała odpowiedzialność innych osób niż dłużnik, wykładnia zgodna z Konstytucją wykluczała stosowanie w drodze analogii czy rozszerzającej wykładni art. 52 § 1a k.r.o. do ochrony należności publicznoprawnych takich jak cło.

Podsumowując, należy jeszcze raz podkreślić, że przepisy prawa cywilnego, w tym art. 52 § 1a k.r.o., nie mogą być stosowane w drodze analogii ani rozszerzającej wykładni do ochrony należności publicznoprawnych, chyba że ustawodawca do takich przepisów wyraźnie odsyła w ustawie⁷⁵. Komentowany wyrok powinien być zatem wskazówką w innych przypadkach, gdy organy podatkowe, celne lub inne podmioty dochodzące należności publicznoprawnych występują na drogę postępowania cywilnego w celu ich ochrony na podstawie przepisów prawa cywilnego wobec braku odpowiedniej regulacji w ustawach dotyczących tych należności. W świetle art. 217 w zw. z art. 84 Konstytucji RP należy wykluczyć taką możliwość, gdyż w istocie prowadziłoby to do rozszerzenia obowiązku zapłaty danin publicznych przez osoby, których ustawa do tego nie zobowiązuje.

JP

2.3. WYPowiedzenie umowy kredytu konsumenckiego przez bank

Wyrok Sądu Najwyższego z 18.06.2021 r. (IV CSKP 92/21)⁷⁶

Wypowiedzenie przez bank umowy kredytu zawartej z konsumentem jest bezskuteczne, jeśli wcześniej bank nie dopełnił czynności przewidzianych w art. 75c ustawy z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe⁷⁷.

⁷⁴ Zob. W. Nykiel, A. Mariański (w:) *Konstytucja RP*, t. 2, *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, komentarz do art. 217, nb 21.

⁷⁵ Zob. art. 91 Ordynacji podatkowej, który nakazuje do odpowiedzialności solidarnej za zobowiązania podatkowe stosować (i to wprost) przepisy Kodeksu cywilnego o solidarnej odpowiedzialności za zobowiązania.

⁷⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 18.6.2021 r. (IV CSKP 92/21), OSNC 2022/1, poz. 9.

⁷⁷ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 2439). W dacie rozstrzygnięcia obowiązywała wersja tekstu jednolitego Dz.U. z 2020 r. poz. 1896.

Stan faktyczny

Stan faktyczny sprawy był prosty. Pozwany zaciągnął w banku w 2013 r. kredyt na cele mieszkaniowe na 30 lat. Pozwany w okresie od października 2014 r. do sierpnia 2016 r. był wielokrotnie informowany o powstałym zadłużeniu z umowy kredytu oraz wzywany do zapewnienia na rachunku bankowym, prowadzonym dla wpłat rat kredytowych, środków pieniężnych. We wrześniu 2016 r. bank wypowiedział umowę kredytu z powodu niezapłacenia wymagalnych rat. Poinformował pozwanego, że z upływem 30-dniowego terminu wypowiedzenia cała niespłacona kwota kredytu stanie się natychmiast wymagalna, a spłata zaległości przed terminem wypowiedzenia spowoduje utratę jego mocy. W listopadzie 2016 r. bank wezwał pozwanego do zapłaty w terminie 7 dni, informując, że w razie braku możliwości jednorazowej zapłaty całej kwoty możliwe jest zawarcie porozumienia lub ugody.

Bank wytoczył powództwo o zasądzenie całej niespłaconej kwoty kredytu, lecz zostało ono oddalone przez sąd pierwszej instancji, który uznał, że wypowiedzenie umowy kredytu nastąpiło z naruszeniem art. 75c pr. bank. Apelacja powoda została oddalona, Sąd Najwyższy oddalił zaś skargę kasacyjną.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy skoncentrował się w uzasadnieniu komentowanego wyroku na wykładni art. 75 ust. 1 pr. bank. i jego relacji do art. 75c pr. bank. Zauważył, że art. 75c został wprowadzony do Prawa bankowego z dniem 27.11.2015 r. przez ustawę z 25.09.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw⁷⁸ (art. 13 tej ustawy). Jednocześnie zmieniony został art. 75 ust. 1 pr. bank., który stanowił, że w przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo w przypadku utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej bank mógł, z zastrzeżeniem art. 75c, obniżyć kwotę przyznanego kredytu albo wypowiedzieć umowę kredytu. W związku z wejściem w życie 1.01.2016 r. ustawy z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne⁷⁹ kolejny raz został zmieniony art. 75 ust. 1 pr. bank., który stanowi od tego czasu, że w przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo w przypadku utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej bank może obniżyć kwotę przyznanego kredytu albo wypowiedzieć umowę kredytu, o ile ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne nie stanowi inaczej. Sąd Najwyższy zauważył, że o ile do 31.12.2015 r. nie było wątpliwości, że przed złożeniem przez bank kredytobiorcy oświadczenia o wypowiedzeniu umowy kredytu konieczne było podjęcie przez bank czynności, o których mowa w art. 75c pr. bank., to pomimo późniejszej zmiany art. 75 ust. 1 pr. bank., który nie odwołuje się już do art. 75c pr. bank., nie zmieniło się znaczenie art. 75c pr. bank. jako przepisu kreującego jedną z ustawowych przesłanek poprzedzających

⁷⁸ Ustawa z 25.09.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1854).

⁷⁹ Ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2015 r. poz. 978).

wypowiedzenie umowy kredytu. Na podstawie obydwu powołanych przepisów Sąd Najwyższy wyprowadził dwie normy. W stosunku do podmiotów, do których ma zastosowanie Prawo restrukturyzacyjne i toczy się wobec nich procedura uregulowana w tej ustawie, art. 75c pr. bank. nie ma zastosowania. Wypowiedzenie umowy kredytu przez bank musi uwzględniać wówczas przepisy Prawa restrukturyzacyjnego i skutki związane z prowadzeniem uregulowanych w nich postępowań. Natomiast w odniesieniu do pozostałych kredytobiorców, do których Prawo restrukturyzacyjne nie ma zastosowania, względnie nie toczy się w stosunku do nich tego rodzaju postępowanie, art. 75c pr. bank. stosuje się bezpośrednio. Sąd Najwyższy powołał się na konstytucyjną zasadę równego traktowania (art. 32 Konstytucji RP). Mianowicie wyłączenie stosowania art. 75c pr. bank. wobec osób, które nie podlegają przepisom Prawa restrukturyzacyjnego, a więc także konsumentów, oznaczałoby, że przedsiębiorcy, do których stosują się przepisy Prawa restrukturyzacyjnego i którzy mogą uruchomić stosowne postępowanie, byłiby lepiej traktowani niż pozostałe podmioty, co nie byłoby do pogodzenia także z przepisami o szczególnej ochronie tej grupy podmiotów (por. art. 76 Konstytucji RP odnoszący się do ochrony konsumentów). Ponadto Sąd Najwyższy powołał się na art. 12 ustawy nowelizującej z 25.09.2015 r., który nałożył na banki i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe obowiązek dostosowania swojej działalności do wymagań określonych w art. 75c w terminie 30 dni od dnia jego wejścia w życie. Z przepisu tego Sąd Najwyższy wyprowadził wniosek, że przewidziana w art. 75c pr. bank. procedura musi poprzedzać wypowiedzenie umowy kredytu. Poza tym również z brzmienia art. 75c ust. 1 pr. bank. jednoznacznie wynika, że tryb ten powinien być uruchomiony przed wypowiedzeniem, w czasie trwania umowy, a nie dopiero po wypowiedzeniu. Kategoryczne brzmienie tego przepisu nie pozostawia zdaniem SN wątpliwości, że nakłada on na banki obowiązek polegający na wezwaniu kredytobiorcy, gdy ten opóźnia się ze spłatą zobowiązania, do zapłaty i wyznaczenia mu terminu nie krótszego niż 14 dni roboczych wraz z pouczeniem o możliwości złożenia w terminie 14 dni roboczych wniosku o restrukturyzację zadłużenia. Innym natomiast zagadnieniem jest to, czy ostatecznie w ramach procedury restrukturyzacyjnej zostanie zawarte porozumienie pomiędzy bankiem a kredytobiorcą. Inicjatywa uruchomienia tej procedury spoczywa na banku, a nie kredytobiorcy, a jej celem jest zapewnienie kredytobiorcy uprawnienia do kontynuowania umowy kredytu, mimo problemów ze spłatą rat kredytowych, dzięki restrukturyzacji powstałego zadłużenia i modyfikacji stosunku obligacyjnego na przyszłość. Naruszenie przez bank wymogów z art. 75c pr. bank. nie skutkuje nieważnością wypowiedzenia na podstawie art. 58 § 1 k.c., gdyż przepisy Prawa bankowego takiej sankcji nie przewidują. Natomiast sankcja polega na uznaniu, że wypowiedzenie umowy kredytu jest bezskuteczne.

Porównując czas dokonywania nowelizacji art. 75 ust. 1 pr. bank., Sąd Najwyższy doszedł do wniosku, że przepisy Prawa restrukturyzacyjnego mogły

zmienić art. 75 ust. 1 pr. bank w takim tylko zakresie, w jakim wynikało to z przedmiotu unormowań tej ustawy, natomiast nie mogły wykluczyć zastosowania art. 75c pr. bank. w odniesieniu do tych kredytobiorców, do których Prawo restrukturyzacyjne nie ma zastosowania ani nie toczy się w stosunku do nich żadne przewidziane w tej ustawie postępowanie. Wobec tego art. 75c pr. bank. należy traktować jako przepis ogólny, ograniczający możliwość wypowiedzenia umowy kredytu na podstawie art. 75 ust. 1 pr. bank., przepisy Prawa restrukturyzacyjnego ograniczają zaś możliwość wypowiedzenia umowy kredytu w tych przypadkach, gdy zostało wszczęte jedno z postępowań restrukturyzacyjnych, a zadłużenie z tytułu umowy kredytu jest objęte tym postępowaniem.

Wreszcie Sąd Najwyższy uznał za niezasadny zarzut, że art. 75c pr. bank. nie miał zastosowania w sprawie, gdyż zadłużenie w spłacie kredytu powstało już po terminie, w którym banki miały obowiązek dostosować swoją działalność do znowelizowanych przez ustawę z 25.09.2015 r. przepisów Prawa bankowego.

Ocena rozstrzygnięcia

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego należy uznać za prawidłowe. Nie jest ono przełomowe, gdyż już wcześniej w orzecznictwie sądów powszechnych prezentowany był pogląd, zgodnie z którym wypowiedzenie umowy kredytu powinno zostać poprzedzone wezwaniem do spłaty zadłużenia w terminie 14 dni roboczych i informacją o możliwości złożenia w tym terminie wniosku o restrukturyzację zadłużenia⁸⁰. Z uwagi jednak na autorytet Sądu Najwyższego potwierdzenie w komentowanym orzeczeniu wykładni art. 75c pr. bank. jako ograniczającego możliwość wypowiedzenia umowy kredytu przyczyni się do jej utrwalenia. Można to zresztą zaobserwować w orzeczeniach zapadłych już po wydaniu komentowanego wyroku Sądu Najwyższego⁸¹.

W komentarzu warto się odnieść przede wszystkim do kwestii czasowego zakresu stosowania art. 75c pr. bank. Sąd Najwyższy odwołał się do czasu powstania zadłużenia. Nie jest to uzasadnienie w pełni wystarczające. Punktem wyjścia dla oceny zastosowania art. 75c pr. bank. powinny być ogólne zasady prawa międzyczasowego prywatnego. W przypadku zobowiązań zasadą jest, że przepisy ustawy nowej stosuje się do zobowiązań powstałych przed jej wejściem w życie w zakresie zdarzeń, które nastąpiły po dniu wejścia w życie nowej ustawy (zasada bezpośredniego działania nowej ustawy)⁸², chyba że są one związane z istotą stosunku zobowiązaniowego.

Stosowanie ustawy nowej dotyczy w szczególności zdarzeń prowadzących

⁸⁰ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28.08.2019 r. (I ACa 466/18), Legalis nr 2246517; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 17.11.2020 r. (V ACa 434/20), Legalis nr 2583624.

⁸¹ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 20.07.2021 r. (I ACa 274/21), Legalis nr 2667068; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 7.09.2021 r. (I ACa 1305/18), Legalis nr 2628270; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 13.12.2021 r. (I ACa 115/21), Legalis nr 2654097, w którym sąd wprost powołał się na komentowany wyrok i jego uzasadnienie.

⁸² Regułę tę wyprowadza się z art. XLIX § 1 ustawy z 23.04.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16 poz. 94 ze zm.). Na temat zasady bezpośredniego działania ustawy

do modyfikacji i wygaśnięcia zobowiązania. Co do zasady uważa się, że wypowiedzenie umowy zobowiązaniowej należy do istoty stosunku zobowiązaniowego⁸³, chyba że chodzi o wypowiedzenie będące skutkiem niewykonania zobowiązania (takie wypowiedzenie nie jest traktowane jako związane z istotą zobowiązania). W nauce twierdzi się⁸⁴ w związku z tym, że do wypowiedzenia, które następuje po wejściu w życie ustawy nowej, lecz którego przyczyna zaistniała jeszcze przed wejściem w życie ustawy nowej (choćby jej skutki trwały nawet po wejściu w życie przepisów ustawy nowej), stosować należy ustawę dawną. Znajduje to potwierdzenie w art. XLIX § 3 Przepisów wprowadzających Kodeks cywilny, który nakazywał stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego do skutków niewykonania zobowiązań i o zwłoce wierzyciela do zobowiązań powstałych przed dniem wejścia w życie Kodeksu cywilnego, jeżeli do niewykonania zobowiązania lub zwłoki wierzyciela doszło po tej dacie⁸⁵. W przypadku zobowiązań o charakterze ciągłym, a taki charakter ma zobowiązanie z umowy kredytu, decydujące znaczenie dla ustalenia ustawy właściwej ma więc chwila, kiedy niewykonanie zobowiązania się rozpoczęło⁸⁶.

Powstaje zatem pytanie, jakie znaczenie w kontekście wspomnianych zasad prawa międzyczasowego prywatnego ma przywołany przez Sąd Najwyższy art. 12 ustawy nowelizującej Prawo bankowe z 25.09.2015 r.⁸⁷ Wydaje się, że modyfikuje on skutki wynikające ze wspomnianych zasad. Tak zdaje się postrzegać ten przepis także Sąd Najwyższy (choć tego wprost nie wypowiada w uzasadnieniu wyroku). Mianowicie przywołany art. 12 należałoby rozumieć w ten sposób, że nakazuje on stosowanie przepisów ustawy nowej do wypowiedzenia, które następuje po upływie 30 dni od wejścia w życie ustawy, choćby do niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu, w szczególności do powstania zaległości w jego spłacie, doszło przed wejściem w życie powołanej ustawy. Uzasadnieniem dla zastosowania zasady bezpośredniego działania ustawy nowej do stosunków kredytowych powstałych przed wejściem w życie wspomnianej nowelizacji z 25.09.2015 r. jest potrzeba ochrony kredytobiorców i umożliwienie im restrukturyzacji zobowiązania z tytułu ta-

nowej zob. więcej M. Kłoda, *Prawo międzyczasowe prywatne. Podstawowe zasady*, Warszawa 2007, s. 84–87.

⁸³ Ze względu na charakter umowy (np. zawartej na czas oznaczony) możliwość jej wypowiedzenia może podlegać ograniczeniu, dlatego zagadnienie to związane jest z istotą wykreowanego na skutek zawarcia takiej umowy stosunku zobowiązaniowego.

⁸⁴ Zob. J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe prawo prywatne. Część 1*, „Nowe Prawo” 1965/6, s. 624.

⁸⁵ Zob. B. Lackoroński (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Część ogólna. *Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79–95 i art. 96–99)*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 1094; M. Kłoda (w:) *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, s. 1472.

⁸⁶ Zob. M. Kłoda (w:) *Kodeks cywilny...*, s. 1473.

⁸⁷ Zgodnie z powołanym przepisem „banki oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, w terminie 30 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, dostosują swoją działalność do wymagań określonych w art. 75c ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą”.

kiego kredytu. Zarazem analizowany art. 12 ustawy z 25.09.2015 r. daje bankom 30-dniowy termin na wypracowanie procedur związanych z rozpatrywaniem wniosków o restrukturyzację zadłużenia. Dlatego art. 75c pr. bank. nie ma zastosowania do wypowiedzenia umowy kredytu z powodu zadłużenia, do którego doszło przed wejściem w życie ustawy z 25.09.2015 r., jeżeli wypowiedzenie nastąpiło przed upływem 30 dni od tej daty. Jeśli wypowiedzenie umowy kredytu nastąpiło zaś po upływie 30 dni od wejścia w życie ustawy z 25.09.2015 r., to przed jego dokonaniem bank obowiązany był do zastosowania procedury wynikającej z art. 75c pr. bank., chociażby do niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu, w szczególności do powstania zaległości w jego spłacie, doszło przed wejściem w życie powołanej ustawy.

Oczywiście art. 75c pr. bank. ma zastosowanie do zobowiązań z umów kredytu zawartych po dniu wejścia w życie ustawy nowelizującej Prawo bankowe z 25.09.2015 r.

Kolejna uwaga, która nasuwa się w związku z komentowanym orzeczeniem, to brak koordynacji w zakresie dokonywanych zmian przepisów w uchwalanych ustawach, czego dowodem są właśnie zmiany art. 75 ust. 1 pr. bank. Wykładnia tego przepisu w jego brzmieniu nadanym przez ustawę nowelizującą z 25.09.2015 r. nie pozostawiała wątpliwości co do relacji między tym przepisem a dodanym wówczas art. 75c pr. bank. Po kolejnej zmianie art. 75 ust. 1 pr. bank. dokonanej przez Prawo restrukturyzacyjne zniknął z niego zwrot „z zastrzeżeniem art. 75c”. Stąd pojawiły się wątpliwości, które rozstrzygnął Sąd Najwyższy.

Wykładnia przyjęta w komentowanym wyroku jest prawidłowa. Bank przed wypowiedzeniem umowy kredytu powinien wezwać kredytobiorcę, który opóźnia się ze spłatą wymagalnych rat kredytu, do zapłaty zaległości w terminie 14 dni od otrzymania wezwania, informując zarazem o możliwości złożenia wniosku o restrukturyzację zadłużenia. Jeśli kredytobiorca złoży taki wniosek, wypowiedzenie umowy może nastąpić dopiero po negatywnym rozpatrzeniu tego wniosku (*verba legis* „odrzuceniu wniosku”) albo w razie niezgodnienia warunków restrukturyzacji zadłużenia.

Zarazem trafnie Sąd Najwyższy uznał, że niezachowanie tej procedury nie prowadzi do nieważności wypowiedzenia umowy kredytu na podstawie art. 75 ust. 1 pr. bank., lecz do bezskuteczności wypowiedzenia. Dopełnienie procedury przewidzianej w art. 75c pr. bank. jest dodatkową przesłanką – obok niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo utraty przez niego zdolności kredytowej – której spełnienie aktualizuje dopiero uprawnienie banku do wypowiedzenia umowy kredytu. Ponieważ chodzi o niedochowanie przez bank procedury poprzedzającej złożenie oświadczenia woli o wypowiedzeniu umowy kredytu, nie można mówić o sprzeczności samego wypowiedzenia z prawem w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. Ponieważ Prawo bankowe nie określa sankcji niedochowania procedury z art. 75c, w szczególności nie stanowi, że wypowiedzenie umowy kredytu jest nieważne, należy przyjąć, że chodzi

w tym wypadku o przypadek tzw. bezskuteczności *sensu stricto*⁸⁸. Ten rodzaj bezskuteczności jest niekiedy – nietrafnie – utożsamiany z nieważnością bezwzględnej czynności prawnej. Dlatego też zapewne w niektórych orzeczeniach wypowiedzenie przez bank umowy kredytu dokonane mimo niedochowania procedury z art. 75c pr. bank. określa się jako nieważne⁸⁹.

Trafnie Sąd Najwyższy zauważył, że procedura z art. 75c pr. bank. nie ma zastosowania w razie wszczęcia wobec kredytobiorcy postępowania restrukturyzacyjnego w zakresie, w jakim przepisy Prawa restrukturyzacyjnego nie dają się pogodzić z tym przepisem. Z art. 75 ust. 1 pr. bank. w aktualnym brzmieniu wynika bowiem konieczność uwzględnienia przepisów Prawa restrukturyzacyjnego, które mogą modyfikować dopuszczalność wypowiedzenia umowy kredytu. Przepisy tej ustawy mają zatem pierwszeństwo przed przepisami Prawa bankowego regulującymi wypowiedzenie umowy kredytu. Analiza relacji między art. 75 i art. 75c pr. bank. a przepisami Prawa restrukturyzacyjnego odnoszącymi się do wypowiedzenia umowy kredytu i dochodzenia jego zwrotu od kredytobiorcy, w stosunku do którego wszczęte zostało postępowanie restrukturyzacyjne, wykracza poza ramy niniejszego komentarza.

Podsumowując należy stwierdzić, że bank zobowiązany jest poinformować kredytobiorcę przed wypowiedzeniem umowy kredytu o możliwości restrukturyzacji zadłużenia i wezwać go do spłaty zaległości w terminie nie krótszym niż 14 dni (art. 75c ust. 1 pr. bank.)⁹⁰. Wątpliwe jest, czy dopuszczalne byłoby połączenie tej czynności z wypowiedzeniem umowy kredytu (wypowiedzenie umowy kredytu pod warunkiem, że kredytobiorca nie spłaci zadłużenia w wyznaczonym terminie nie krótszym niż 14 dni roboczych albo nie złoży wniosku o restrukturyzację zadłużenia)⁹¹. Przeciwno takiemu połączeniu przemawia przede wszystkim problem z ustaleniem początku terminu wypowiedzenia umowy kredytu w takim wypadku (art. 75 ust. 2 pr. bank.) z uwagi na możliwość złożenia wniosku o restrukturyzację zadłużenia i czas potrzebny na ocenę przez bank tego wniosku.

JP

⁸⁸ To określenie zaproponował M. Gutowski, *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013, s. 45 i 251.

⁸⁹ Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 8.11.2019 r. (I ACa 1213/18), „Monitor Prawa Bankowego” 2021/3, s. 8 i cytowane w nim wcześniejsze orzeczenia.

⁹⁰ W orzecznictwie trafnie określa się art. 75c pr. bank. jako przepis semiimperatywny, zatem w umowie kredytu można przewidzieć np. dłuższy termin do spłaty zadłużenia.

⁹¹ W orzecznictwie wyrażany jest pogląd o niedopuszczalności takiego łączenia wezwania do spłaty zadłużenia i wypowiedzenia umowy kredytu, zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 27.03.2020 r. (I ACa 87/20), Legalis nr 2526458 i cytowane tam orzeczenia, a także cytowany wcześniej wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 20.07.2021 r. (I ACa 274/21).

ABSTRACT

dr Dominika Mróz-Krysta

The author is PhD, an assistant at the Department of Civil Law of the Jagiellonian University in Krakow, legal advisor.

Piotr Artur Olechowski

The author is a PhD Candidate in the Doctoral School in the Social Sciences at Jagiellonian University in Krakow.

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

The author is the head of the Department of Civil Law at the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University in Krakow.

**Review of the case law of the Polish Supreme Court
in the area of civil law**

In first part of the review author analyses four rulings of the Supreme Court in which the Supreme Court has answered for legal questions submitted by the courts of lower instance. In first ruling the Supreme Court explained a moment when the limitation period of consumer's claim for returning of paid sum based on the provisions of unjustified enrichment sum runs. In next two rulings the Supreme Court dealt with a problem of amount of contractual penalty agreed in contract on construction works and for creditor's delay. In last ruling the Supreme Court considered a problem whether the commission is a main subject matter of the loan contract and whether a standard term related to the amount of commission may be controlled based on the provisions on unfair terms in B2C contracts in the Civil Code.

In second part of the review the authors comment three decisions of the Supreme Court. First ruling of the seven judges of the Supreme Court concerns a very interesting problem relating to modification of time of performance. The Supreme Court stated that the parties to the contract may extend the date of consideration even though it is already due. Then the limitation period runs again upon the expiry of the deferred period. Such possibility does not infringe the prohibition of modification of statutory terms of limitation, expressed in art. 119 of Civil Code and is compatible with the principle of contractual liberty.

In second judgment the Supreme Court considers whether a director of the tax administration office may claim for introducing of the system of separate estates in matrimony when a person who should pay a custom duty has not any personal

assets. The Supreme Court hold that art. 52 § 1a of the Family and Guardianship Code may not be applied for protection of such public law claim.

In third judgment the Supreme Court dealt with a problem of termination of credit contract by a bank if the bank did not comply its duties arising from art. 75c of Banking Law Act. According to this provision the bank has to inform the customer that he or she may (inter alia) require to modify the schedule of payment before the bank terminates the credit contract because of delay. The non-observing of such duty causes that the termination of credit contract is not effective.

Keywords: *prohibited standard terms, limitation period, contractual penalty, construction works, delay, commission, loan, maturity of the claim, statute of limitations, deferment of the consideration date, freedom of contract, settlement, credit contract, custom duty, system of separate estates in matrimony, termination of contract, intertemporal law*

dr Dominika Mróz-Krysta

ORCID: 0000-0002-6018-8776; e-mail: dominika.mroz-krysta@uj.edu.pl

Autorka jest doktorem nauk prawnych, asystentem w Katedrze Prawa Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, radcą prawnym.

Piotr Artur Olechowski

ORCID: 0000-0002-4610-1240; e-mail: piotr.olechowski@doctoral.uj.edu.pl

Autor jest doktorantem w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

ORCID: 0000-0001-7529-4726; e-mail: jerzy.pisulinski@uj.edu.pl

Autor jest kierownikiem Katedry Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Borysiak Witold (w:): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3a, *Zobowiązania. Część ogólna*, red. K. Osajda (seria), W. Borysiak (tom), Warszawa 2021

Byczko Szymon, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, Warszawa 2013

- Dubis Wojciech** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021
- Farber Daniel**, *Contract Law and Modern Economic Theory*, „Northwestern University Law Review” 1983–1984/78
- Górecki Wojciech**, *Egzekucja obowiązków określonych w art. 28 KKW ze szczególnym uwzględnieniem grzywien orzekanych wobec małżonków w postępowaniu karnym oraz cywilnym (cz. 1)*, „Monitor Prawniczy” 2018/12
- Górecki Wojciech**, *Egzekucja obowiązków określonych w art. 28 KKW ze szczególnym uwzględnieniem grzywien orzekanych wobec małżonków w postępowaniu karnym oraz cywilnym (cz. 2)*, „Monitor Prawniczy” 2018/13
- Gutowski Maciej**, *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013
- Gwiazdomorski Jan**, *Międzyczasowe prawo prywatne. Część 1*, „Nowe Prawo” 1965/6
- Ignatowicz Jerzy** (w:) *System prawa cywilnego*, t. 1, Część ogólna, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985
- Kłoda Marcin** (w:) *Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021
- Kłoda Marcin**, *Prawo międzyczasowe prywatne. Podstawowe zasady*, Warszawa 2007
- Kordasiewicz Bogudar** (w:) *System prawa prywatnego, t. 2, Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019
- Lackoroński Bogusław** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Część ogólna. Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79–95 i art. 96–99)*, red. K. Osajda, Warszawa 2017
- Machnikowski Piotr** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021
- Mataczyński Maciej, Saczywko Maksymilian** (w:) *Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021
- Nykiel Włodzimierz, Mariański Adam** (w:) *Konstytucja RP, t. 2, Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016
- Pietrzykowski Krzysztof** (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021
- Wilejczyk Magdalena**, *O szkodliwości wysokich kar umownych*, „Państwo i Prawo” 2022/1
- Zagrobelny Krzysztof** (w:) *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańsko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Warszawa 2018

Zagrobелny Krzysztof (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek,
P. Machnikowski, Warszawa 2021

Zelek Mariusz (w:) *Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz. Art. 353–626*,
red. M. Gutowski, Warszawa 2019